

**Міністерство освіти і науки України
ДНУ «Інститут освітньої аналітики»**

**Дослідження умов
реформування загальної
середньої освіти на початку
2018-2019 н. р. в контексті
освітньої діяльності вчителів
1 класів**

Аналітична довідка

2018 р.

Дослідження умов реформування загальної середньої освіти на початку 2018-2019 н. р. в контексті освітньої діяльності вчителів 1 класів

Аналітична довідка

Зміст

ВСТУП	2
Учасники дослідження	7
ГОТОВНІСТЬ УЧИТЕЛІВ ДО ВИКЛАДАННЯ ЗА НОВИМ СТАНДАРТОМ	12
ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА	18
ВОЛОДІННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИМИ ТЕХНОЛОГІЯМИ	23
ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ	26
ДИДАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, МЕТОДИ ТА ТЕХНІКИ ВИКЛАДАННЯ	31
ОЦІНЮВАННЯ УЧНІВ	37
СТАВЛЕННЯ ВЧИТЕЛІВ ДО ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНСЬКІЙ ОСВІТІ	40
УМОВИ ДЛЯ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	45
ВИСНОВКИ	49

Вступ

Нині українська система освіти активно реформується, щоб відповідати світовим тенденціям, потребам економіки, а також сучасним особистісним і суспільним запитам. Особливої значущості в цих процесах набуває модернізація загальної середньої освіти. Важливим кроком на шляху докорінного і системного реформування загальної середньої освіти стала Концепція Нової української школи, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р (Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року). Вона передбачає перетворення української школи на важіль для досягнення соціальної рівності та згуртованості, що сприятиме економічному зростанню і конкурентоспроможності України.

Нова українська школа стартувала з 1 вересня 2018-2019 н. р. Це зумовило необхідність проведення комплексного спостереження за впровадженням освітніх інновацій, яке надасть інформацію щодо відповідності умов, створених у закладах загальної середньої освіти, вимогам нового Державного стандарту початкової освіти; а також щодо готовності закладів освіти та вчителів перших класів до навчання та викладання за новим Державним стандартом. Для досягнення цієї мети ДНУ «Інститут освітньої аналітики» за дорученням Міністерства освіти і науки України (лист «Про проведення дослідження» від 24.07.2018 року № 1/11-7795) провів дослідження умов реформування загальної середньої освіти на початку 2018-2019 н. р. у контексті освітньої діяльності вчителів перших класів.

Об'єкт дослідження – функціонування загальної середньої освіти в умовах реформування.

Предмет дослідження – рівень підготовленості закладів освіти та вчителів перших класів до викладання за новим Державним стандартом початкової освіти.

Мета – оцінювання рівня підготовленості до викладання за новим Державним стандартом початкової освіти як закладів освіти, так і вчителів перших класів.

Відповідно до листа МОН України (лист «Про проведення дослідження» від 24.07.2018 року № 1/11-7795) визначено завдання даного дослідження:

1. Виявити рівень готовності вчителів перших класів до організації освітнього простору за новим Державним стандартом початкової освіти.
2. З'ясувати, наскільки обладнання класів відповідає рекомендаціям щодо організації освітнього простору Нової української школи.
3. Дослідити, які технології, форми, методи й прийоми навчання вчителі перших класів використовують для організації освітнього процесу.
4. Визначити рівень володіння вчителями перших класів сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями навчання.
5. Виокремити форми педагогічного оцінювання, які використовують учителі перших класів.
6. З'ясувати, яким є ставлення вчителів перших класів до інноваційних процесів в українській школі.
7. Визначити рівень готовності вчителів використовувати в межах освітньої діяльності інноваційні підходи.
8. З'ясувати, які саме інноваційні підходи вчителі готові використовувати.

9. Виявити соціально-демографічні характеристики вчителів перших класів.

Для досягнення мети дослідження було обрано метод збору інформації – опитування, а саме онлайн-анкетування. Перевага цього методу в межах дослідження умов реформування загальної середньої освіти (ЗСО) полягає у тому, що дані збираються дистанційно й оперативно. Виключається потреба друку й розсилки анкет, переведення масиву зібраних даних в електронний формат для подальшої обробки. Формування та розповсюдження онлайн анкети серед респондентів є простішим, порівняно з процедурою поштового або face-to-face анкетування. Опитування такого типу передбачають створення повністю автоматизованої анкети, яку швидко та без ускладнень здатен заповнити кожен респондент. Опитувальник дослідження створений за допомогою сервісу Google Forms. Цей сервіс передбачає візуальне представлення кількісної інформації, адже відповіді респондентів фіксуються й акумулюються в базі даних одразу у форматі, зручному для їх обробки й аналізу.

Вибіркова сукупність

У дослідженні генеральну сукупність складають учителі перших класів закладів загальної середньої освіти, гімназій, колегіумів, ліцеїв, навчально-виховних комплексів, спеціалізованих шкіл, спеціальних шкіл. З огляду на те, що станом на 15.08.2018 року ще були відсутні точні дані про кількість перших класів і вчителів, які в них викладатимуть, неможливим було формування повного списку вчителів перших класів. Отже, ключовим елементом вибіркової сукупності ми визначили саме заклади загальної середньої освіти. Учителі ж перших класів обираються вже безпосередньо адміністрацією відібраних закладів освіти. Вибіркова сукупність сформована на основі бази даних закладів загальної середньої освіти, які мають електронну адресу та здійснювали у 2018 році замовлення

підручників для учнів перших класів. Відповідно до бази даних ДІСО, до генеральної сукупності належать 13 766 закладів загальної середньої освіти. Визначено важливі параметри відбору для дослідження: область розташування, тип населеного пункту та тип закладу освіти. З огляду на ці параметри, сформований стратифікований випадковий відбір. За вказаними параметрами генеральна сукупність поділена на страти. З кожної страти до вибіркової сукупності обиралося по 5 % закладів освіти від їх загальної кількості у стратах. Після обрахування необхідної кількості одиниць відбору з кожної страти, проводився відбір закладів освіти з бази даних за допомогою статистичних програм R та SPSS. Таким чином, з генеральної сукупності ($N = 13\,766$) за допомогою стратифікованого випадкового відбору було відібрано 811 закладів загальної середньої освіти. Надалі відібраним закладам освіти надсилося інформаційне повідомлення про проведення дослідження, яке містило посилання на онлайн-анкету. У інформаційному листі зазначалося, що адміністрація школи повинна долучитися до опитування і надіслати двом учителям, які у 2018-2019 н. р. розпочали викладати в 1 класах (у разі відсутності – одному вчителю), посилання на анкету в Google-формі. Анкетування повинні були проходити саме по 2 вчителі з кожного закладу освіти для того, щоб забезпечити заплановану заповнюваність.

Опитування пройшли 624 учителі перших класів закладів загальної середньої освіти, гімназій, колегіумів, ліцеїв, навчально-виховних комплексів, спеціалізованих шкіл, спеціальних шкіл. Показник заповнення у розрізі областей суттєво відрізняється. Найменший показник участі учителів у дослідженні простежується в Івано-Франківській – 43 %, Закарпатській – 46 % та Хмельницькій областях – 47 %, від запланованої дослідниками кількості. Запланована кількість респондентів була досягнута у Харківській, Донецькій, Рівненській, Запорізькій та Кіровоградській областях.

Інструментарій

Як зазначено вище, дослідження умов реформування ЗСО проводиться за допомогою онлайн анкетування. Анкета дослідження складається з десяти блоків питань:

1. Готовність учителів до викладання за новим Державним стандартом початкової освіти.
2. Користування матеріалами сайту НУШ.
3. Організація педагогічної діяльності.
4. Наявність персонального сайту.
5. Відповідність освітнього середовища умовам нового Держстандарту.
6. Інноваційні прийоми навчання учнів.
7. Форми педагогічного оцінювання учнів.
8. Готовність до навчання дітей з особливими освітніми потребами.
9. Загальні питання про заклад освіти.
10. Соціально-демографічний блок.

У анкеті наявні питання різних типів: *закриті питання* – питання з наведеним переліком альтернатив; *відкриті питання*, які передбачають надання респондентами самостійно сформульованої відповіді; *питання-шкали*, за якими оцінюється рівень готовності вчителів початкових класів до застосування у роботі інноваційних складових оновлених аспектів освітньої діяльності.

Учасники дослідження

Учасники опитування у більшості (майже 61 %) викладають у перших класах у закладах загальної середньої освіти (рис.1). Більше чверті (27,5 %) закладів освіти розташовані в малих або у великих (20,5 %) селах (рис.2). Половина респондентів (50,2 %) зазначають, що в закладі освіти, в якому вони працюють, є лише один перший клас. Проте 4,6 % учителів вказують, що в їхніх школах є п'ять і більше (до дев'яти) таких класів (рис.3). Розглядаючи кількість перших класів у школах в розрізі регіонів, можна констатувати таке: у Хмельницькій області найбільше шкіл (76,5 %) з одним першим класом, у м. Києві найбільше шкіл (52,9 %) з трьома першими класами, в Одеській області спостерігається різноманіття щодо кількості перших класів у школі – від одного класу до восьми (рис.4). Майже чверть вчителів (23,1 %) мають у першому класі до десяти учнів, кожен десятий – більше 30 учнів (рис.5). Серед учасників дослідження 17,8 % – вчителі до 30 років, 2,4 % – після 60 років (рис.6). Більше третини з опитаних працюють у перших класах більше 25 років, 14,4 % – менше п'яти років (рис.7).

Рис. 1. Розподіл респондентів за типом закладу загальної середньої освіти, в якому вони викладають, %

Рис. 2. Розподіл респондентів за типом населеного пункту, де розташований заклад загальної середньої освіти, у якому вони викладають, %

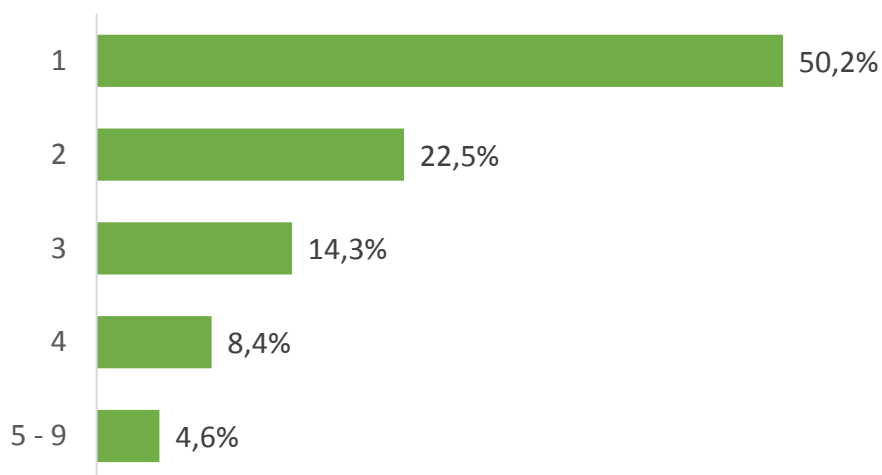

Рис. 3. Розподіл респондентів за кількістю перших класів у закладі загальної середньої освіти, у якому вони викладають, %

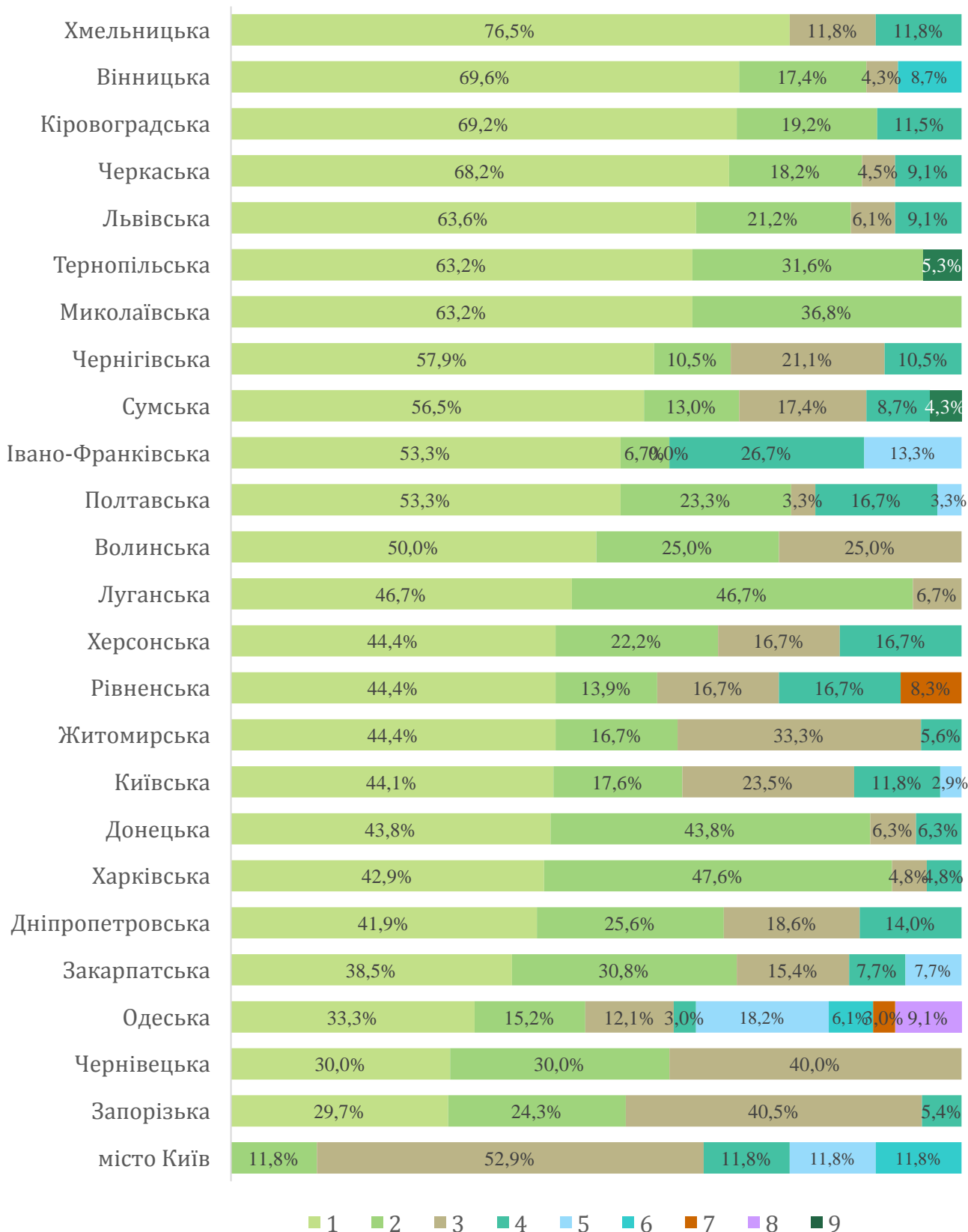

Рис.4. Розподіл респондентів за кількістю перших класів у закладі загальної середньої освіти, у якому вони викладають за регіонами, %

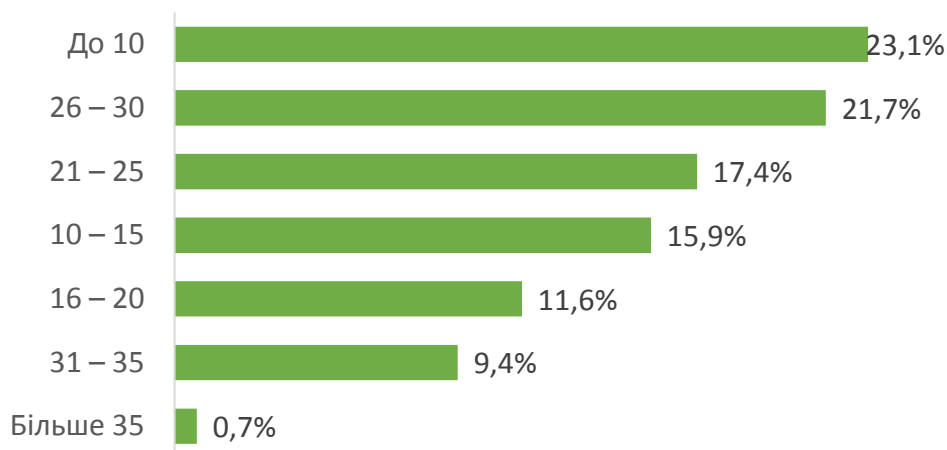

Рис. 5. Розподіл респондентів за кількістю учнів у перших класах у закладі загальної середньої освіти, в якому вони викладають, %

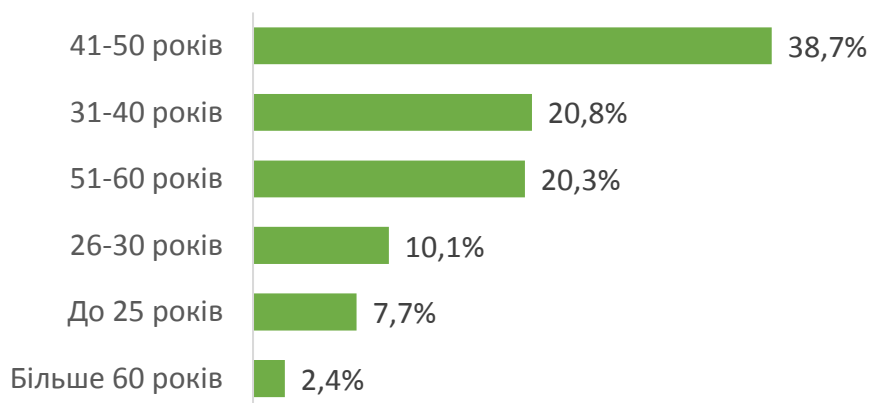

Рис. 6. Розподіл респондентів за віком, %

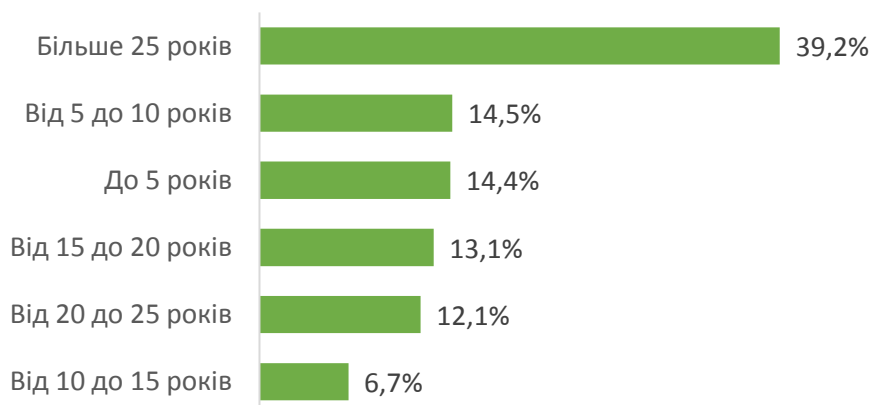

Рис. 7. Розподіл респондентів за кількістю років, які вони працюють вчителем перших класів, %

Отже, середньостатистичний учитель першого класу – учасник опитування – 41-50 річна жінка, викладає більше 25 років у першому класі закладу загальної середньої освіти, у якому є один перший клас, в ньому до 10 учнів, заклад знаходиться у малому селі.

Готовність учителів до викладання за новим стандартом

Учителі перших класів пройшли навчання у різній формі для викладання у новій українській школі, а саме 98,2 % учителів першого класу – респондентів дослідження пройшли дистанційну підготовку й отримали сертифікат на платформі EdEra, 89,1 % учителів пройшли очну підготовку на базі обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти (рис.8, 9). Повністю (на «п'ятірку») ж готові до викладання за новим Державним стандартом початкової освіти лише більше третини (37,3 %) опитаних. На «чотири» готові до викладання більше половини респондентів (рис.10). Серед тих, хто готовий викладати у першому класі за новими методиками, половина (50,7 %) вважають, що вони більше готові до інтегрованого викладання, повністю готові – третина (34,9 %). За методиками компетентнісного підходу повністю готові викладати 40,4 % респондентів, на «чотири» бали підготовлені 48,0 % вчителів. До групової роботи і діалогічного спілкування з учнями повністю готові більшість опитуваних (60,2 % і 68,5 % відповідно) (рис.11).

Майже всі опитані (96,7 %) користуються матеріалами сайту Нової української школи (рис.12). Майже три чверті (73,4 %) респондентів оцінюють матеріали сайту як дуже корисні (рис.13).

Готові до розробки власних освітніх / модельних навчальних програм більше половини респондентів (55,2 %), натомість не готові 38,9 % (рис.14).

Для планової роботи під час освітнього процесу більшість респондентів (91,4 %) мають розроблене ними календарно-тематичне планування змісту освітніх галузей, 90,0 % опитаних вже підготували план виховної роботи. Натомість план професійного саморозвитку мають лише 65,5 % учителів перших класів, які відповідали на запитання опитувальника (рис.15).

Незважаючи на зміну парадигми освіти в бік зміщення акцентів на самоосвіту впродовж життя, майже третина респондентів (31,6 %) і надалі вважають, що роль учителя полягає у наданні учням усього масиву знань, яким вони володіють. Натомість більш ніж три чверті (78,1 %) учителів – респондентів дослідження відзначають, що їх функція полягає у формуванні компетентної особистості, а саме учня, який зможе самостійно, з використанням отриманих знань, вирішувати поставлені завдання (рис.16).

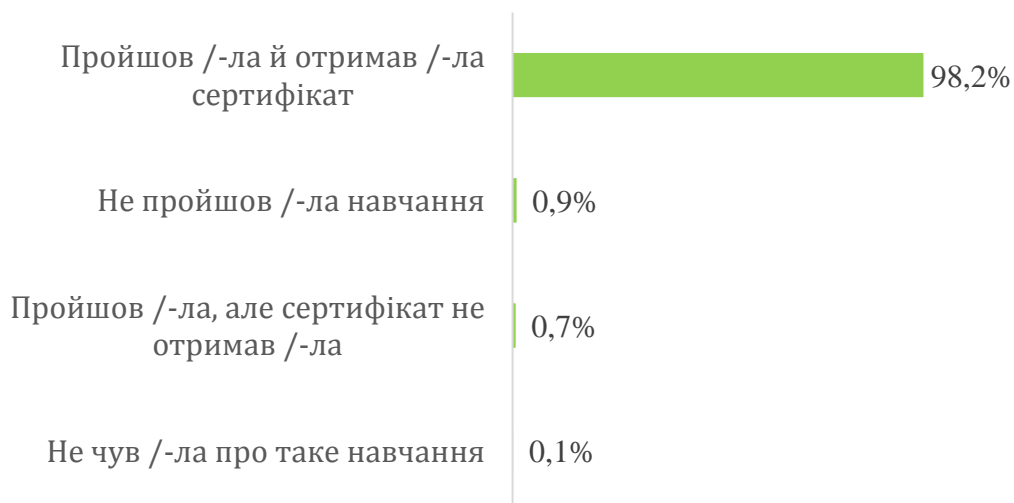

Рис. 8. Розподіл респондентів за проходженням дистанційної підготовки на платформі EdEra, %

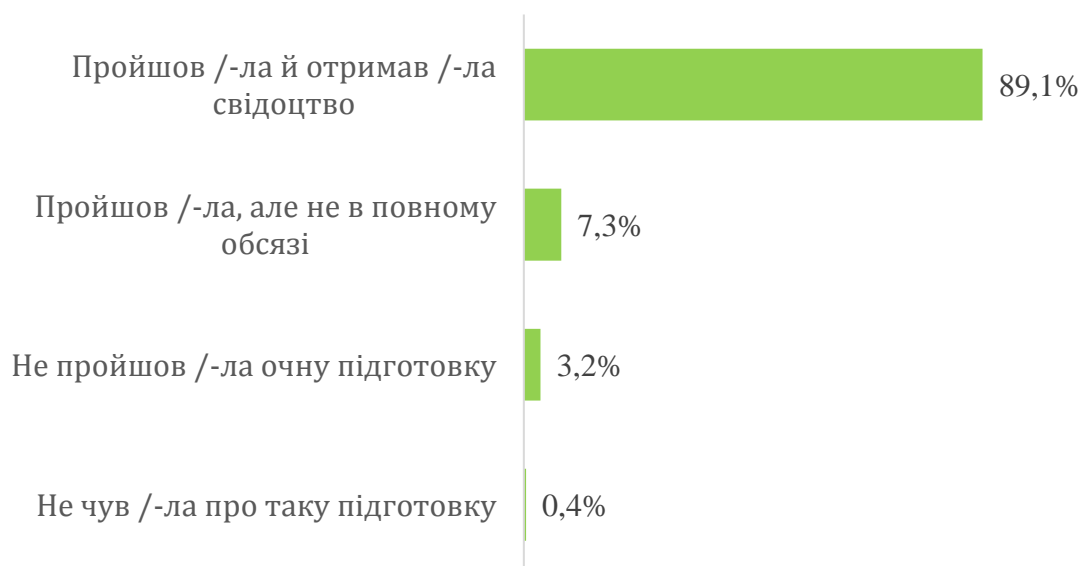

Рис. 9. Розподіл респондентів за проходженням очної підготовки для вчителів НУІІ на базі обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, %

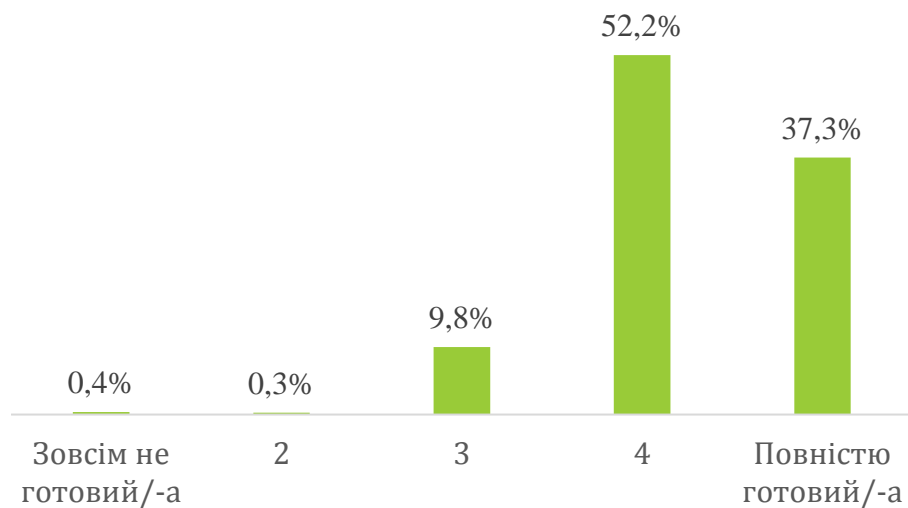

Рис. 10. Розподіл респондентів за оцінкою їхньої готовності викладати за новим Державним стандартом початкової освіти, %

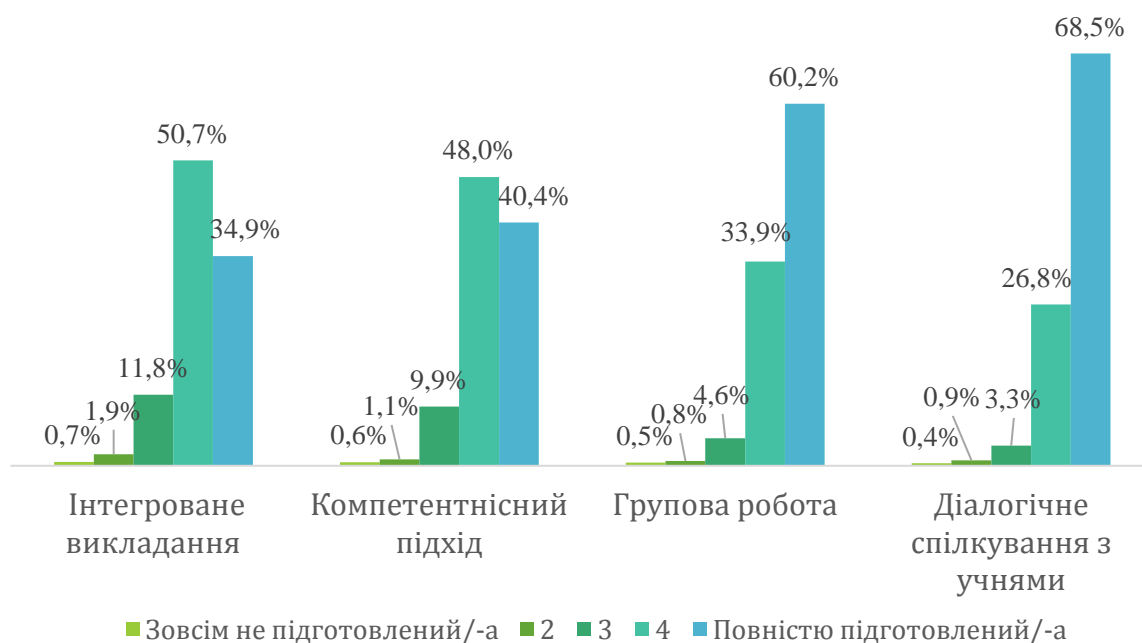

Рис. 11. Розподіл респондентів за оцінкою їхньої готовності викладати за новими методиками, %

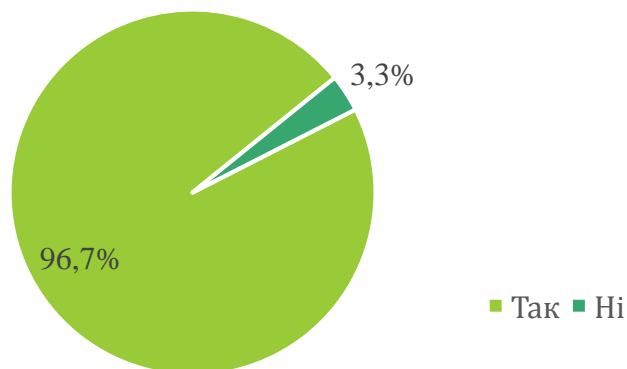

Рис. 12. Розподіл респондентів за користуванням матеріалами сайту Нової української школи, %

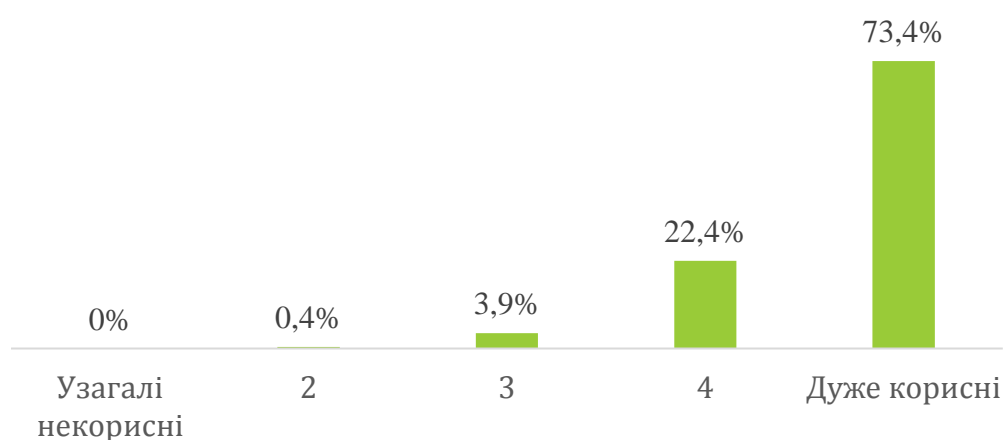

Рис. 13. Розподіл респондентів за оцінкою користі матеріалів сайту Нової української школи, %

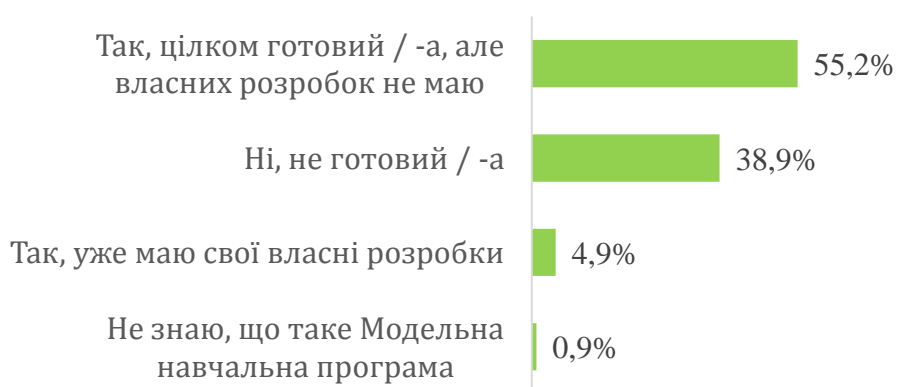

Рис. 14. Розподіл респондентів за оцінкою їхньої готовності розробляти власні освітні / модельні навчальні програми, %

Рис. 15. Розподіл респондентів за наявністю в них деяких документів до 2018-2019 навчального року, %

Рис. 16. Розподіл респондентів за оцінкою ролі вчителя в освіті учня, %

Отже, більшість учителів перших класів (98,2 %) – учасників опитування – пройшли попереднє навчання, і 37,3 % з них повністю готові до викладання у новій українській школі на засадах компетентнісного

навчання. Більше половини вчителів (55,2 %) готові до розробки власних освітніх / модельних навчальних програм. Загалом більшість респондентів мають підготовлені документи (календарно-тематичне планування змісту освітніх галузей, план виховної роботи, план професійного саморозвитку) для успішної і планової діяльності. Незважаючи на реформування загальної середньої освіти і зміщення акцентів на самоосвіту впродовж життя, майже третина респондентів і надалі впевнена, що роль учителя полягає у наданні учням усього масиву знань, яким вони володіють. Натомість позитивним є те, що більшість учителів вже розуміють, що їх функція полягає у формуванні компетентної особистості, яка вміє критично мислити й розуміє користь знань для успішної самореалізації.

Педагогіка партнерства

Педагогіка партнерства – один із напрямів реформування загальної середньої освіти і з цим погоджуються більшість (90,9 %) опитаних, які обирають демократичний стиль взаємодії з першокласниками, як найбільш ефективний. Натомість серед опитаних учителів перших класів є 4,2 % тих, хто вважає авторитарний стиль взаємодії з учнями першого класу найефективнішим (рис.17).

Під час освітнього процесу респонденти, організуючи освітню діяльність учнів, у більшості (97,2 %) планують використовувати групові, колективні (73,8 %) і індивідуальні (72,4 %) форми. Найменше вчителів (22,5 %) обирають кооперативні форми організації освітньої діяльності першокласників (рис.18). Групові та колективні форми діяльності, які передбачають навчання однією людиною учнів цілого класу, з огляду на концепцію Нової української школи, мають бути обмежені у використанні. Натомість кооперативні форми діяльності ототожнюють з навчанням у малих групах, що, на нашу думку, позитивно впливатиме на якість освітнього процесу. На думку більшості опитуваних, діалог, дискусія й бесіда відповідають принципам педагогіки партнерства (рис.19). Сучасна українська школа на перше місце ставить методи, які формують комунікативні компетентності, що передбачає вміння працювати з текстами, вести полілог. Натомість, лише чверть або п'ята частина вчителів відповідно планують використовувати такі словесні методи на уроках.

Ранкові зустрічі, за оцінкою більшості респондентів, сприяють налагодженню позитивного емоційного фону в класі та допомагають налагодити комунікацію між учнями (95,5 % і 89,6 % відповідно) (рис.20).

До планування освітнього процесу опитувані майже рівною мірою готові залучати учнів (78,8 % учителів), інших учителів (71,8 %), адміністрацію закладу (71,3 %) і батьків (70,8 %) (рис.21). Більше половини (51,3 %) учителів – учасників анкетування готові залучати батьків до процесу прийняття рішень щодо навчання і розвитку дитини (51,3 %) і до процесу організації соціального життя в класі (47,4 %) (рис.22).

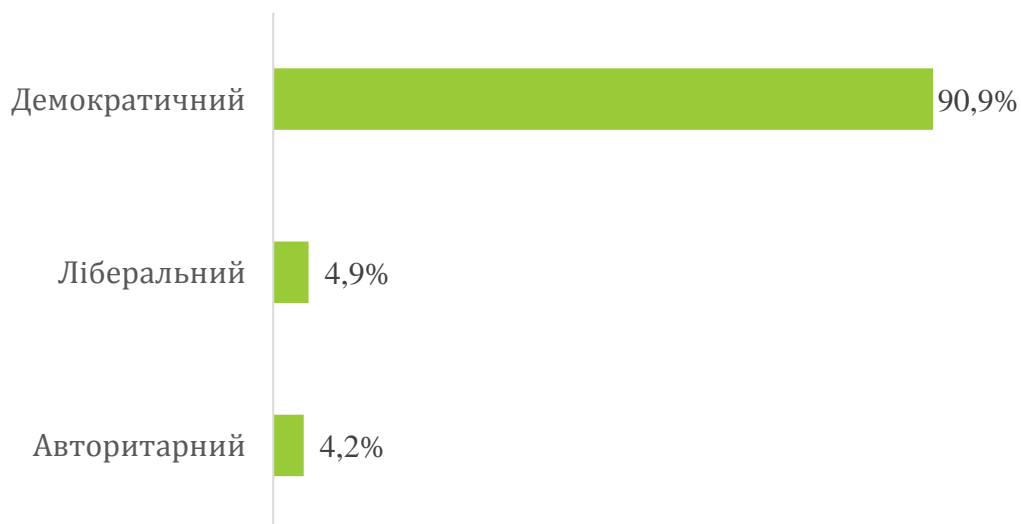

Рис. 17. Розподіл респондентів за стилем взаємодії з учнями початкової школи, який вони вважають найбільш ефективним, %

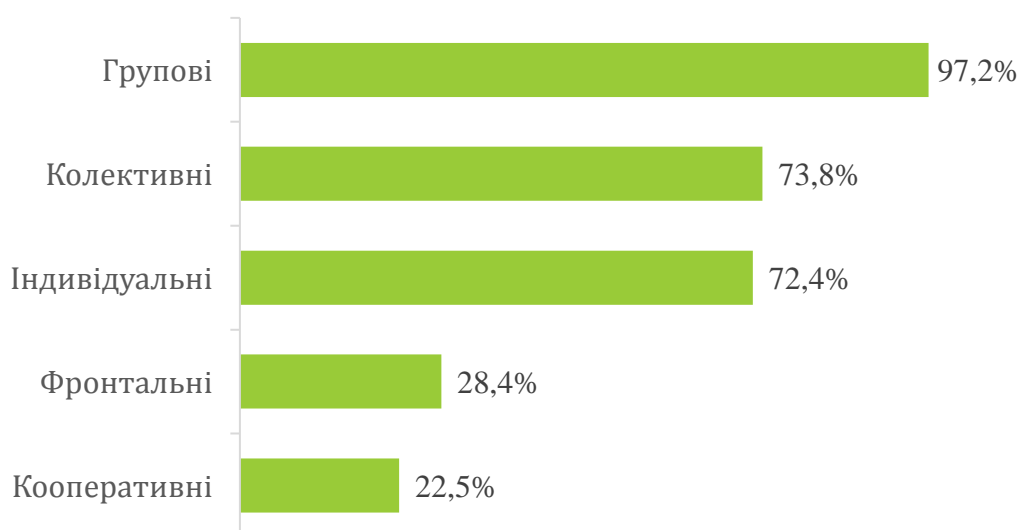

Рис. 18. Розподіл респондентів за формами організації діяльності учнів, які вони планують застосовувати в 1 класі найчастіше, %

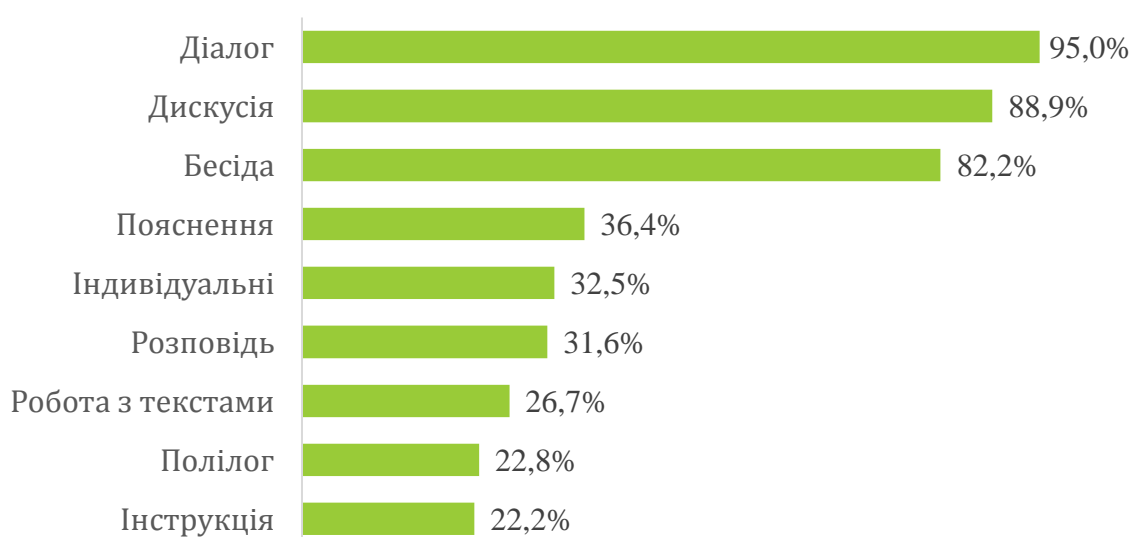

Рис. 19. Розподіл респондентів за словесними методами, які відповідають принципам педагогіки партнерства, %

Рис. 20. Розподіл респондентів за роллю в навчальному дні ранкових зустрічей, %

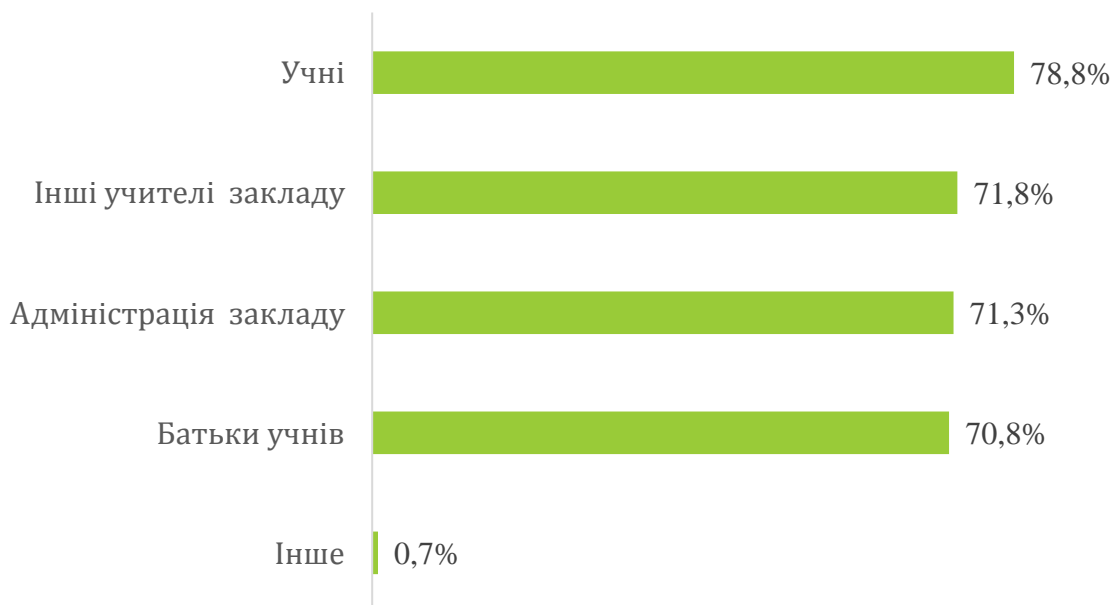

Рис. 21. Розподіл респондентів за особами, яких вони готові залучати до планування освітнього процесу, %

Рис. 22. Розподіл респондентів за формами залучення батьків до організації освітнього процесу, %

Отже, респонденти у більшості погоджуються з тим, що у педагогіці партнерства найбільш ефективним є демократичний стиль взаємодії з першокласниками. Натомість залишаються ще вчителі перших класів, які вважають авторитарний стиль взаємодії з учнями найефективнішим.

Незважаючи на те, що складовою формули НУШ є орієнтація на учня як особистості, більшість учителів планують і надалі під час навчання використовувати групові форми навчальної діяльності, в яких головним дійовим суб'єктом уроку залишається вчитель.

Педагогіка партнерства у більшості учасників опитування асоціюється з діалогом, дискусією й бесідою, як словесними методами навчання. Натомість в учнів необхідно формувати комунікативні компетентності, що передбачає вміння працювати з текстами, вести полілог.

Більшість учасників опитування розуміє важливість ранкових зустрічей для налагодження позитивного емоційного фону й комунікації між учнями в класі.

Учителі – респонденти дослідження для планування освітнього процесу готові залучати всіх суб'єктів освітнього поля. Зокрема, батьків готові залучати до процесу прийняття рішень щодо навчання і розвитку дитини та процесу організації соціального життя в класі.

Володіння інформаційно-комунікаційними технологіями

Серед опитаних учителів майже всі (99,4 %; і 95,7 %) мають навички роботи з комп'ютерними програмами Word і Power Point. Програма Smart Notebook є менш відомою для досліджуваних, навички роботи з нею має лише третина (32,1 %) вчителів (рис.23). Рівень обізнаності щодо різноманітних інструментів для створення навчальних матеріалів серед учителів значно нижчий. З такими інструментами створення навчальних матеріалів, як ментальні карти, працювали більше половини (54,0 %) респондентів, з інструментами Glogster: Glogster або Padlet працювали лише 16,2 % і 17,2 % (відповідно) (рис.24).

Майже 82 % респондентів мають персональний сайт. Створено його для здійснення комунікації з колегами і батьками, як зазначає майже половина (46,7 % і 44,4 % відповідно) опитаних (рис.25). Оновлюють свої сайти один або кілька разів на місяць майже чверть досліджуваних (24,5 % і 24,3 % відповідно) (рис.26).

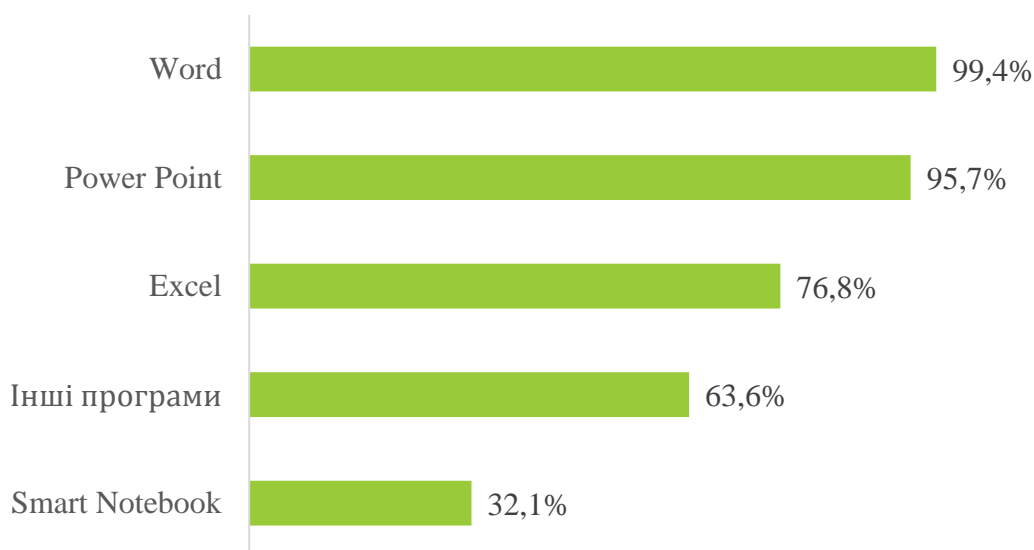

Рис. 23. Розподіл респондентів за комп'ютерними програмами, навичками роботи з якими володіють, %

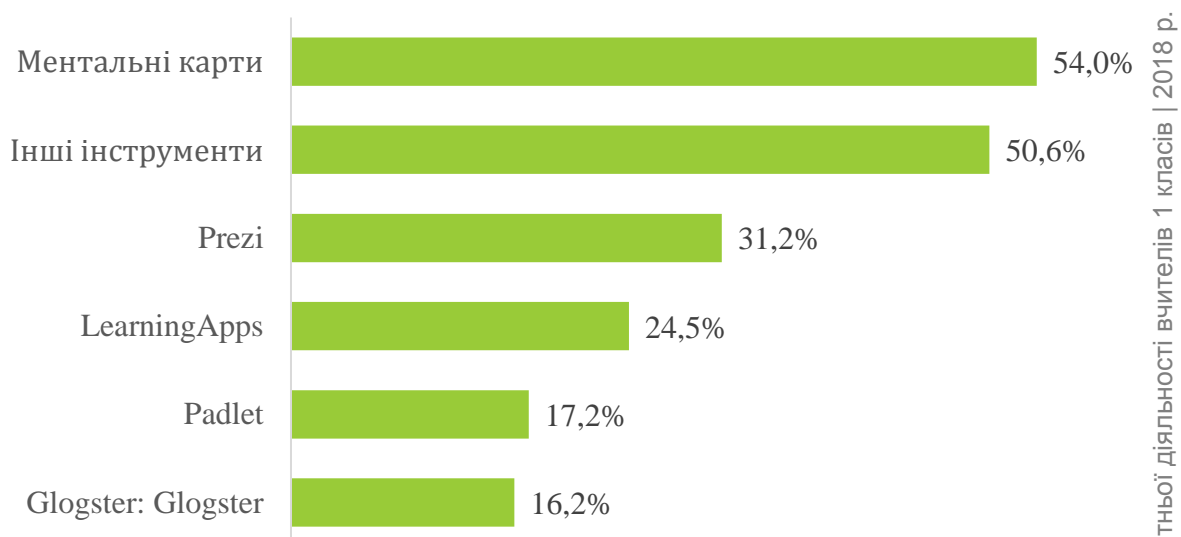

Рис. 24. Розподіл респондентів за навчальними інструментами, якими володіють для створення навчальних матеріалів, %

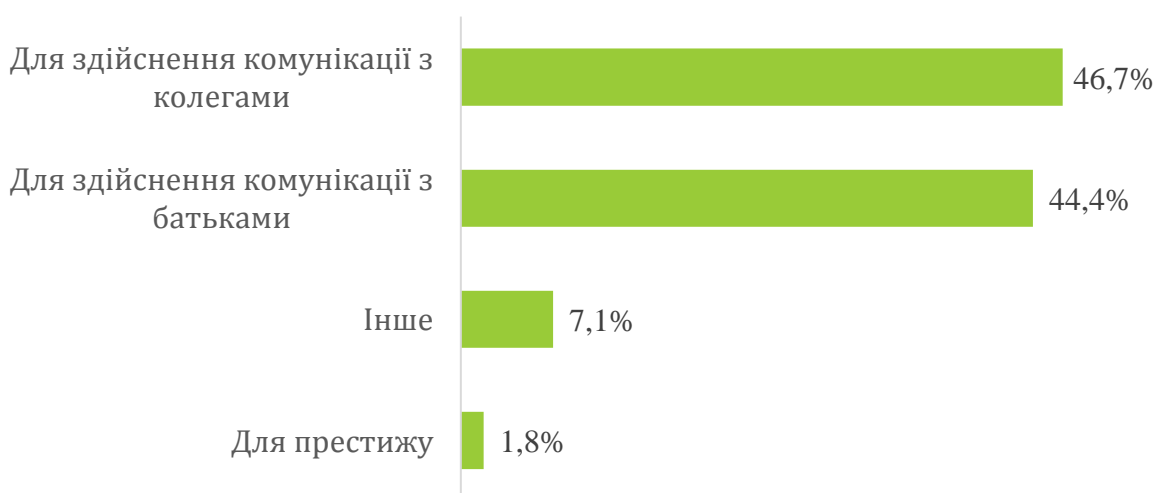

Рис. 25. Розподіл респондентів за метою створення персонального сайту, %

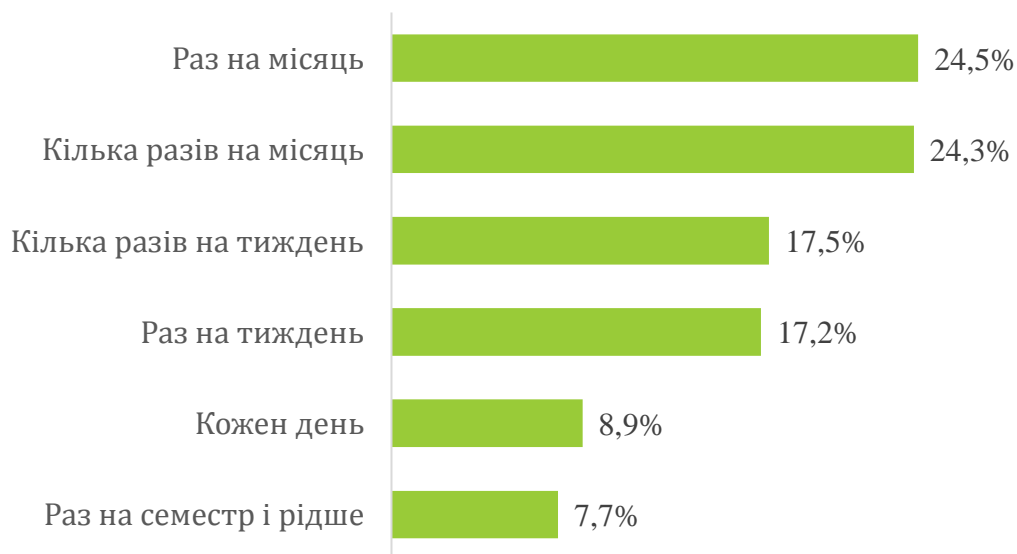

Рис. 26. Розподіл респондентів за частотою оновлення персонального сайту, %

Отже, більшість респондентів – учасників дослідження – мають навички роботи зі стандартними комп’ютерними програмами Word і Power Point, найменше вчителі володіють програмою Smart Notebook. Рівень обізнаності серед учителів – учасників дослідження – з різноманітними інструментами щодо створення навчальних матеріалів значно нижчий, а саме: лише трохи більше половини учителів працювали з ментальними картами, а менше двадцяти відсотків – з Glogster: Glogster або Padlet.

Для здійснення комунікації з колегами і батьками більшість опитаних мають персональний сайт, який оновлюють один або кілька разів на місяць.

Освітнє середовище

Для оптимізації роботи з паперовими документами кожний десятий респондент (11,0 %) має в школі електронний журнал, а більше семи відсотків (7,4 %) – електронний щоденник (рис.27).

За відповідями вчителів, станом на перше вересня майже всі перші класи (92,6 %) забезпечені наборами цеглинок LEGO. Проте всім обладнанням згідно із запитом забезпечена лише третина (34,9 %) перших класів (рис.28). Загалом майже вісімдесят відсотків (79,4 %) респондентів констатують, що станом на перше вересня класи для навчання за новим державним стандартом початкової освіти обладнані частково. Лише 8,1 % зазначають, що класи обладнані повністю, майже кожен десятий, що класи не обладнані (рис.29). Учасники дослідження відзначають найбільший брак математичних планшетів (77,2 %), навчальних наборів грошових знаків (67,5 %) (рис.30). Щодо комп'ютерного обладнання та витратних матеріалів до нього, найгірша ситуація складається з плівкою для ламінування, папером та мультимедійним проектором: тут спостерігається нестача в розмірі більше 60 %. Натомість найбільше перші класи забезпечені комп'ютерами і принтерами (61,9 % і 51,0 % відповідно) (рис.31).

Більшість респондентів (від 88,9 % до 95,5 %) констатують наявність у класах освітніх осередків, необхідних для реалізації нових підходів до навчання першокласників, окрім куточків живої природи для проведення дослідів, кількість яких сягає лише трохи більше половини (55,3 %) (рис.32).

Рис. 27. Розподіл респондентів за наявністю певних електронних засобів, %

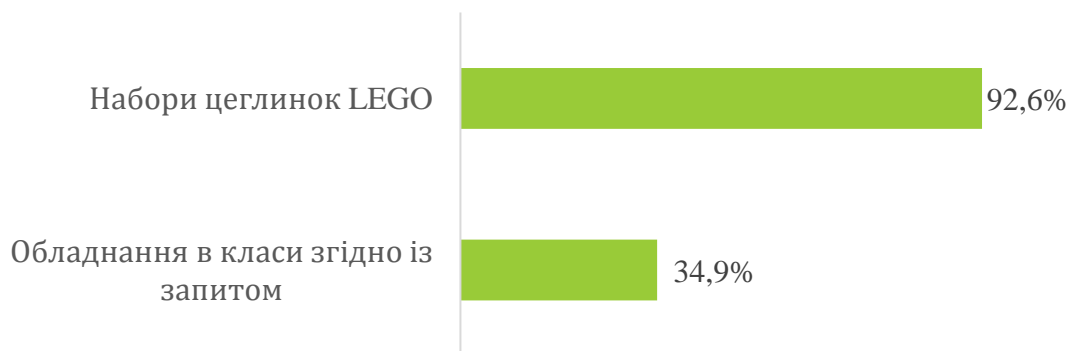

Рис. 28. Розподіл респондентів за наявністю на початок навчального року основних засобів, %

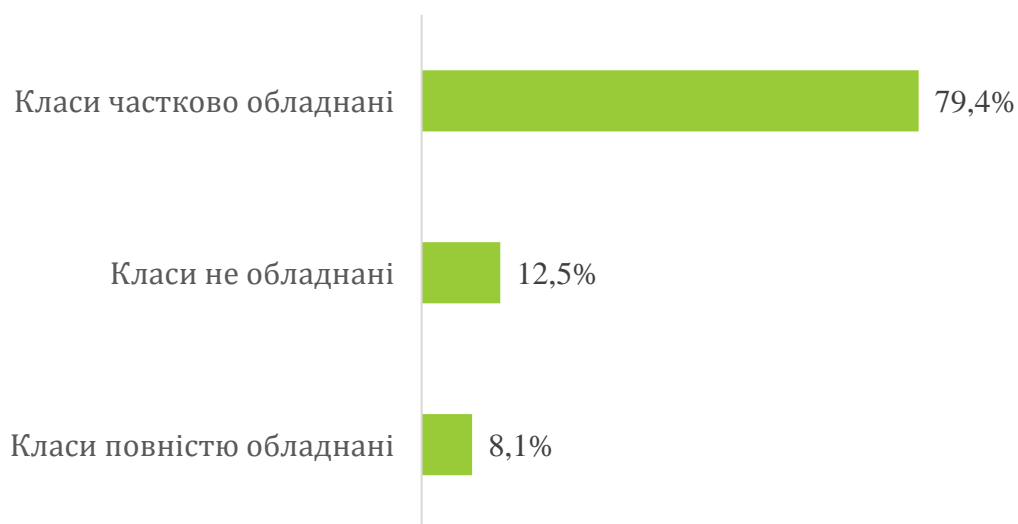

Рис. 29. Розподіл респондентів за відповідністю освітнього середовища, створеного в класі, вимогам нового Державного стандарту, %

Рис. 30. Розподіл респондентів за забезпеченням класів засобами навчання, %

Рис. 31. Розподіл респондентів за забезпеченням класів комп'ютерним обладнанням і витратними матеріалами, %

Рис. 32. Розподіл респондентів за відповідністю освітнього середовища, створеного в класі, вимогам нового Державного стандарту, %

Отже, серед опитаних станом на перше вересня спостерігається незначне (11 і менше відсотків) забезпечення електронним журналом і

електронним щоденником. Менше десяти відсотків класів повністю обладнані, а десять відсотків не обладнані для реалізації нового Державного стандарту початкової освіти. Наборами цеглинок LEGO забезпечені практично всі перші класи.

Серед навчального обладнання найбільше не вистачає математичних планшетів та навчальних наборів грошових знаків, серед комп'ютерного обладнання та витратних матеріалів до нього – плівки для ламінування, паперу та мультимедійних проекторів.

У більшості класів створено освітні осередки, необхідні для реалізації нових підходів до навчання першокласників, окрім куточків живої природи для проведення дослідів.

Дидактичне забезпечення, методи та техніки викладання

Під час формування тематичного планування більшість (94,1 %) учителів використовують Модельну навчальну програму, затверджену МОН України, третина педагогів – теми, розроблені самостійно, а 30 % учителів – теми, запропоновані дітьми та їхніми родинами. Серед іншого респонденти планують використовувати теми, які рекомендує навчально-педагогічний проект «Інтелект» і освітній проект «На крилах успіху» (рис.33).

Понад 75 % учителів указали, що мають у своїй методичній скарбничці матеріали, розроблені самостійно, серед них найбільше (77,3 %) – це дидактичні матеріали. Лише 2 % респондентів є авторами підручників, написаних одноосібно чи у співавторстві (рис.34).

При оцінюванні своєї готовності використовувати різні методи навчання учнів найбільше (63,4 %) учителів «повністю готові» застосовувати пояснювально-ілюстративні методи, майже однакова частка педагогів (44 %) – дослідно-творчі, частково-пошукові і репродуктивні (рис.35). Варто зауважити, що оцінили як «повністю готові» до використання проблемно-ігрових методів понад 55 % учителів віком від 41 року і більше; частково-пошукових і дослідно-творчих – 57,4 % і 63,2 % педагогів віком старші за 60 років, а також 49,4 % і 53,8 % учителів віком до 25 років (рис.36).

Найбільше (понад 90 %) педагогів 1 класів володіють такими методами розвитку критичного мислення, як «мозковий штурм» і «асоціативний куц», найменше (58,1 %) – методом «розумний куб». Серед «інших» респонденти назвали такі: «мікрофон», «карусель», «кероване читання з передбаченням», «робота в парах», ТРВЗ (теорія розв'язання дослідницьких задач), «ментальна карта», «дерево передбачень», метод опорних слів, «незакінчені речення», «сенкан» (рис.37).

Більшість (95,5 %) учителів готові використовувати інноваційні прийоми навчання учнів (рис.38). Серед прийомів інноваційної діяльності, які ці респонденти готові застосовувати, найпопулярнішими є ігрові технології (17,8 %) й інтерактивні прийоми навчання (15,4 %) (рис.39).

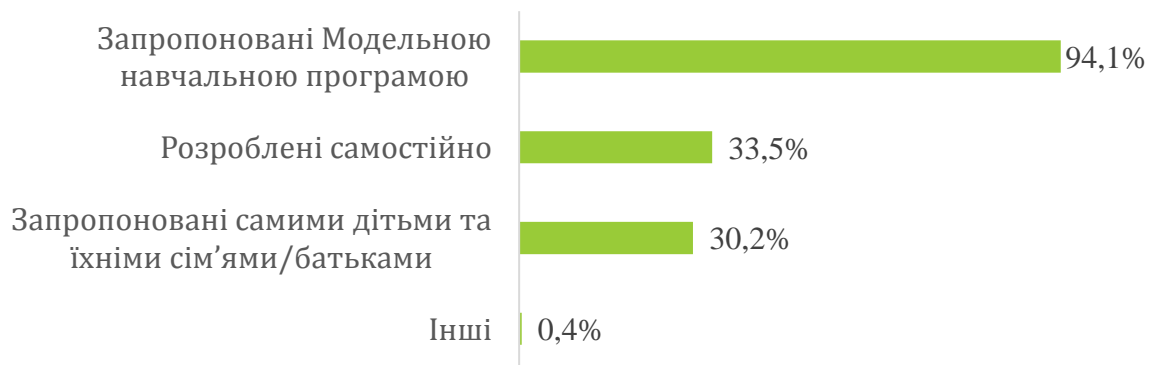

Рис. 33. Розподіл респондентів за темами, які вони планують використовувати під час формування тематичного планування, %

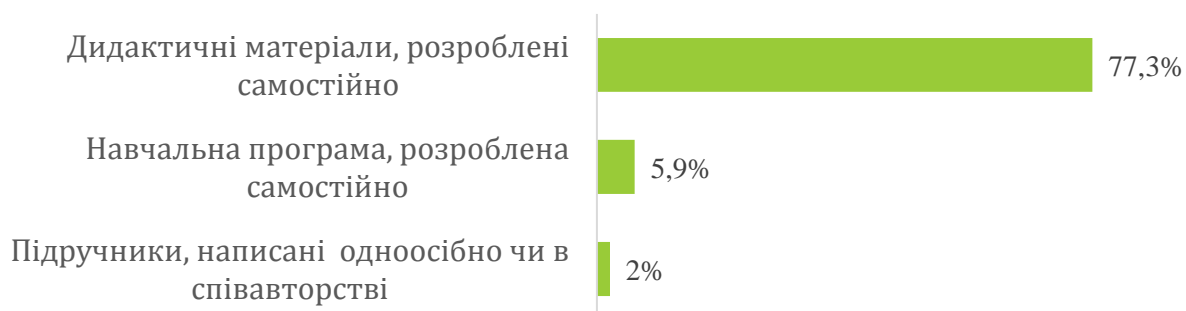

Рис. 34. Розподіл учителів за наявністю дидактичних матеріалів, розроблених самостійно / у співавторстві, %

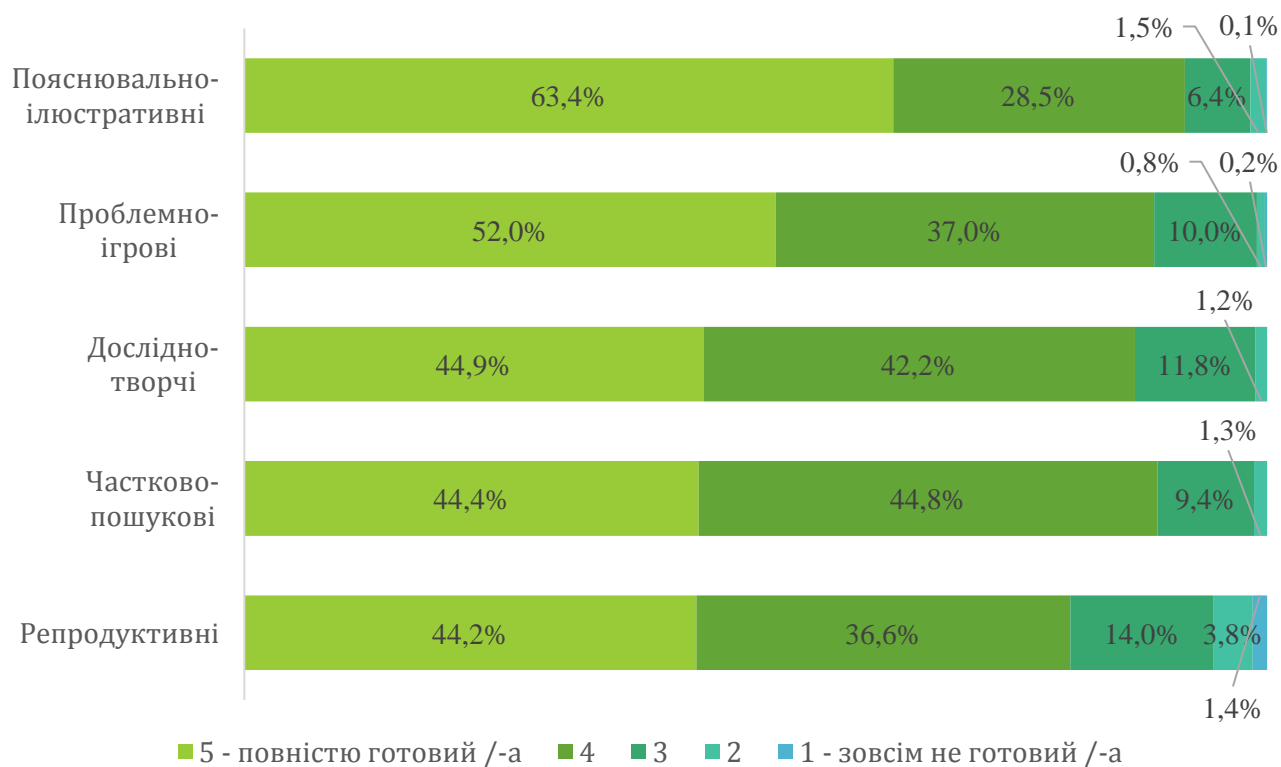

Рис. 35. Розподіл учителів за володінням методами навчання та готовністю їх використовувати, %

Рис. 36. Віковий розподіл учителів, які «повністю готові» використовувати відповідні методи навчання, %

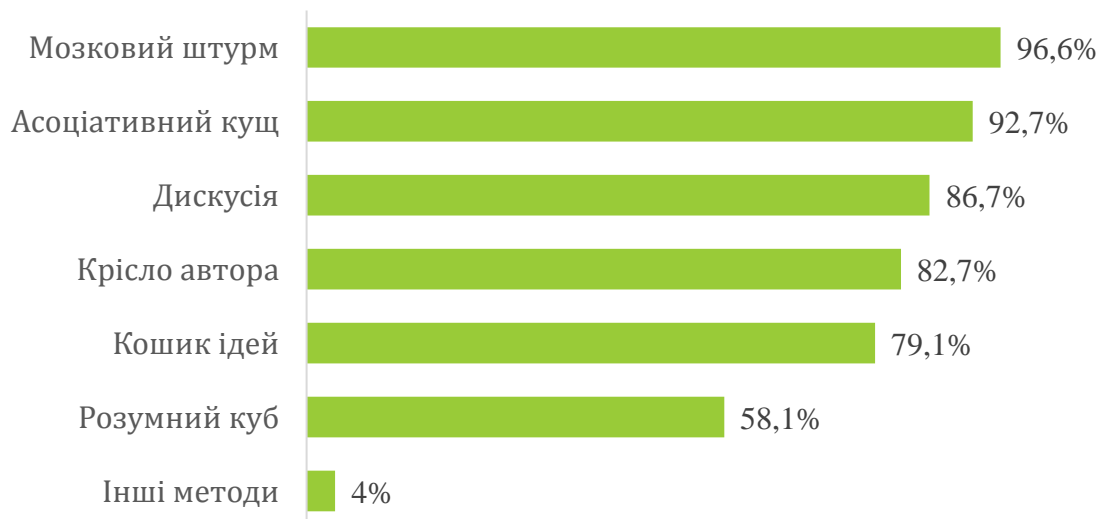

Рис. 37. Розподіл учителів за володінням методами розвитку критичного мислення учнів, %

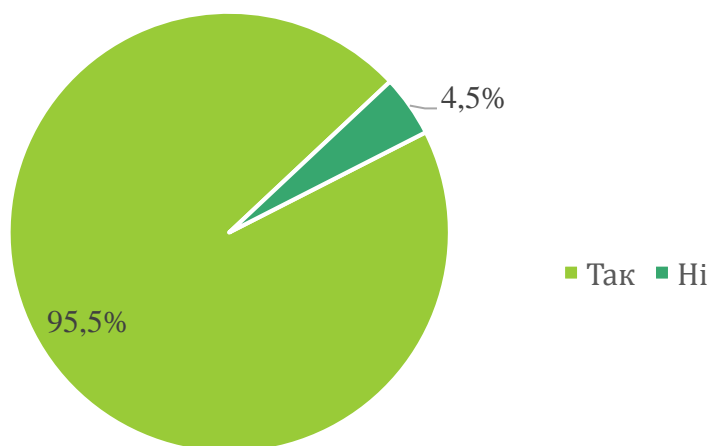

Рис. 38. Готовність учителів використовувати інноваційні прийоми навчання учнів, %

Рис. 39. Розподіл учителів за прийомами інноваційної діяльності, які вони готові використовувати, %

Таким чином, більшість (94,1 %) учителів 1 класів користуються Модельною навчальною програмою під час формування тематичного планування. Про наявність дидактичних матеріалів, розроблених самостійно, зазначили 77,3 % респондентів. Серед різних методів навчання учнів найбільша частка (63,4 %) педагогів «повністю готові» застосовувати пояснювально-ілюстративні методи. Понад 90 % учителів володіють таким методом розвитку критичного мислення, як «мозковий штурм». До використання інноваційних прийомів навчання готові 95,5 % педагогів.

Оцінювання учнів

Запровадження компетентнісного підходу зумовило створення нової системи вимірювання й оцінювання результатів навчання. Відповідно до методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу запроваджено описове формувальне оцінювання. Майже 30 % учителів вважають, що головною метою формувального оцінювання є своєчасне коригування освітнього процесу учня, а кожен п'ятий респондент – формування в учнів навичок самооцінювання і вміння вчитися. Інформування батьків про процес навчання учнів як головну мету формувального оцінювання визначили лише 2,9 % педагогів (рис.40).

Близько половини вчителів найбільш ефективним способом оцінювання навчальних досягнень учнів у 1 класі вважають вербальну характеристику, 37,1 % респондентів – формувальне оцінювання. На думку 9 % педагогів, у 1 класі не потрібно оцінювати учнів. Найменш ефективний спосіб оцінювання – це оцінювання за рівнями або в балах (рис.41).

Майже 60 % учителів для оцінювання успішності учнів «повністю готові» використовувати такий прийом, як оціночне судження / словесна характеристика, кожен другий респондент – портфоліо учнів і свідоцтво досягнень. Натомість понад 20 % педагогів «зовсім не готові» використовувати як власноруч розроблені критерії оцінювання, так і власноруч розроблені оціночні шкали (рис.42).

На думку понад 40 % учителів, найбільш ефективний інструмент вимірювання досягнень першокласників – це спостереження, а 37,6 % педагогів найбільш ефективними вважають компетентнісні завдання. Разом з тим для 1,5 % учителів 1 класів найбільш ефективним інструментом усе ще залишається контрольна робота (рис.43).

Рис. 40. Розподіл респондентів за їх думкою щодо мети формувального оцінювання, %

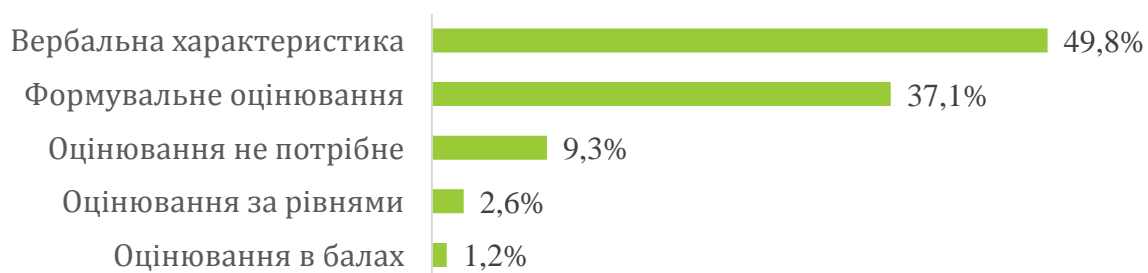

Рис. 41. Розподіл респондентів за їх думкою щодо найбільш ефективного, способу оцінювання навчальних досягнень учнів у 1 класі, %

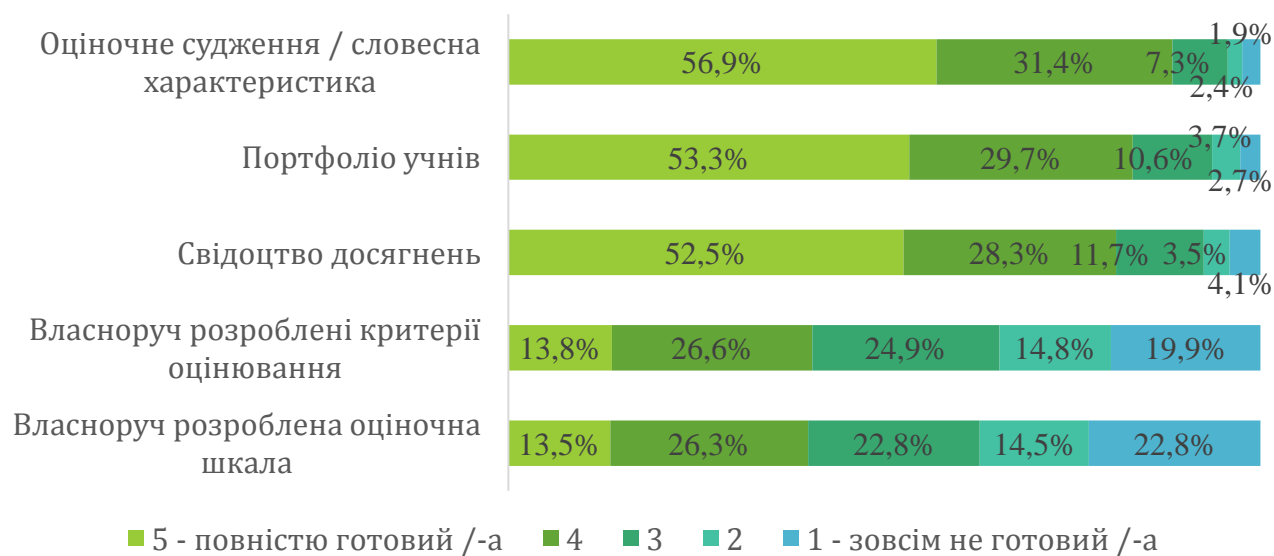

Рис. 42. Розподіл респондентів за їх готовністю використовувати наступні прийоми/засоби для оцінювання успішності учнів, %

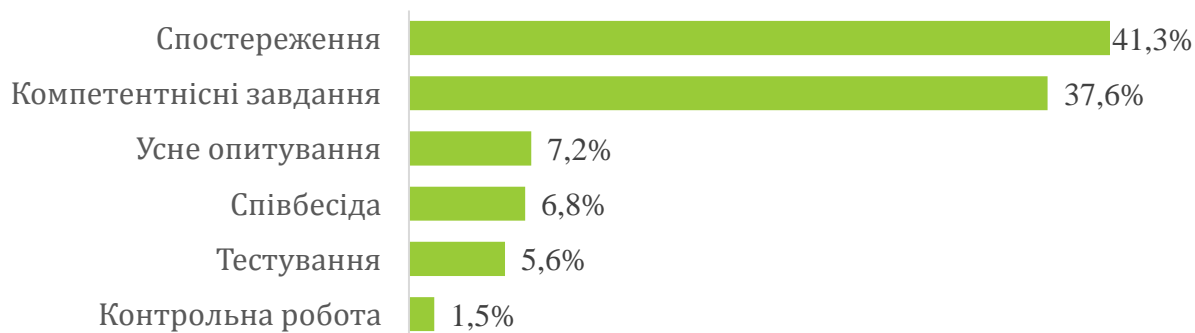

Рис. 43. Розподіл респондентів за їх думкою щодо найбільш ефективного інструменту вимірювання досягнень учнів у 1 класі, %

Отже, головною метою формувального оцінювання, на думку майже 30 % учителів, є своєчасне коригування освітнього процесу учня. Найбільш ефективними способами оцінювання навчальних досягнень учнів у 1 класі є вербальна характеристика (майже 50 % респондентів) і формувальне оцінювання (37,1 % педагогів). На думку 9 % педагогів, у 1 класі не потрібно оцінювати учнів. Для оцінювання успішності учнів майже 60 % учителів «повністю готові» використовувати оціночне судження / словесну характеристику. Понад 20 % педагогів «зовсім не готові» використовувати власноруч розроблені критерії оцінювання й оціночні шкали. Найбільш ефективними інструментам вимірювання досягнень першокласників є спостереження (понад 40 % учителів) і компетентнісні завдання (37,6 % учителів). Разом з тим для 1,5 % респондентів найбільш ефективним інструментом усе ще залишається контрольна робота.

Ставлення вчителів до інновацій в українській освіті

Уведення нового Державного стандарту початкової освіти половина учителів 1 класів схвалює частково, а кожен третій респондент – повністю схвалює (рис.44).

Ставлення респондентів дослідження до введення нового Державного стандарту початкової освіти залежить від віку вчителя: майже половина (49,8 %) опитаних віком більше 60 років схвально ставляться до його введення, їх же найбільше (4,9 %) і серед тих, хто не схвалює введення нового Держстандарту. Натомість серед учителів 26-30 років тих, хто схвалює введення нового Держстандарту в півтора рази менше (29,9 %) (рис.45).

Також було досліджено ставлення до нового Державного стандарту початкової освіти вчителів залежно від їхнього стажу викладання в початковій школі. Серед опитаних, які не схвалюють введення нового Держстандарту, найбільше (3,7 %) учителів викладають у перших класах до 5 років. Серед тих, хто схвалює введення нового Держстандарту, найбільше (41,6 %) учителів викладають у 1 класах від 20 до 25 років (рис.46).

Найбільше (52,3 %) учителів, які повністю готові до викладання за новим Держстандартом, схвалюють введення цього Стандарту в школі. Ті ж учителі, які зовсім не готові до викладання за новим Стандартом, у більшості (66,7 %) не схвалюють його введення (рис.47).

Повністю схвалюють введення Держстандарту 35 % учителів, які найбільш ефективним стилем взаємодії вважають демократичний; 14,3 % педагогів з авторитарним стилем не схвалюють; натомість 28,8 % учителів із ліберальним стилем взаємодії з учнями відповіли «складно сказати», чи схвалюють вони чи не схвалюють (рис.48).

Найбільше учителів повністю схвалюють педагогіку партнерства й автономію вчителя (63,4 % і 60,4 % відповідно), найменше – оплату додаткових освітніх послуг органами місцевого самоврядування й оплату праці педагогічних працівників державою (32,1 % і 33 % відповідно). По цих же двох позиціях щодо оплати найбільша кількість учителів зовсім не схвалює (18 % і 12,9 % відповідно) (рис.49).

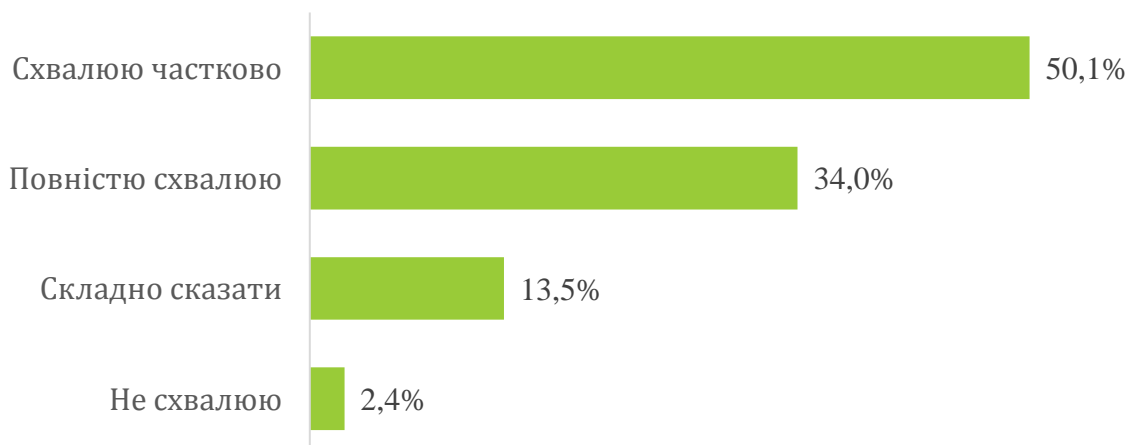

Рис. 44. Ставлення вчителів до введення нового Державного стандарту початкової освіти, %

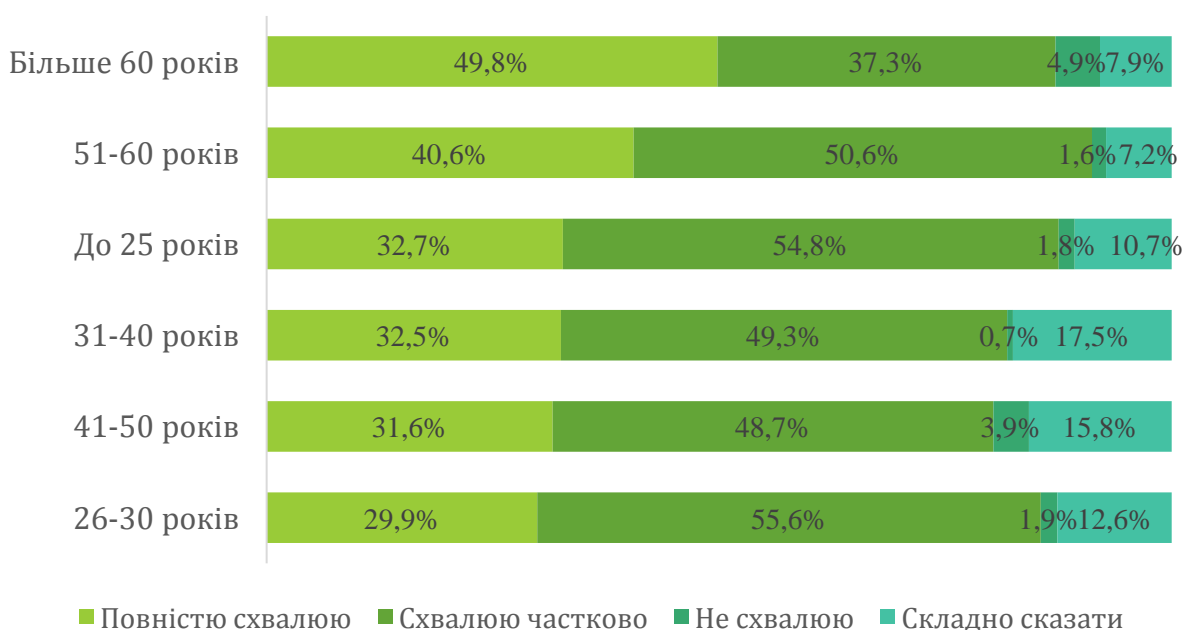

Рис. 45. Розподіл респондентів за віком та ставленням до введення нового Державного стандарту початкової освіти, %

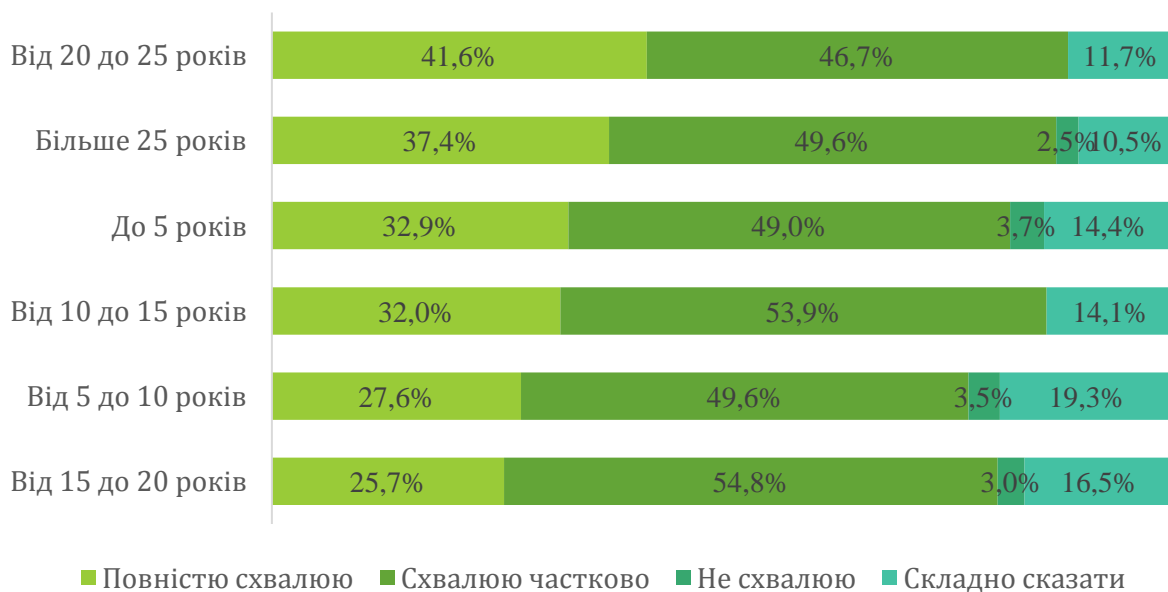

Рис. 46. Розподіл респондентів за кількістю років роботи вчителем перших класів та ставленням до введення нового Державного стандарту початкової освіти, %

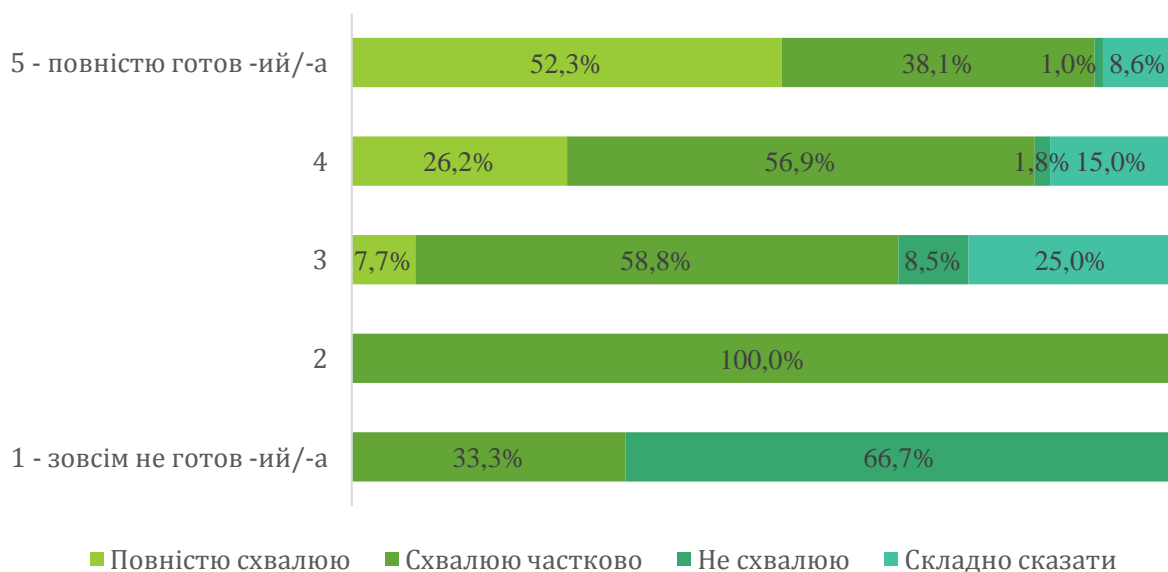

Рис. 47. Розподіл респондентів за оцінкою їхньої готовності викладати за новим Державним стандартом початкової освіти та ставленням до його введення, %

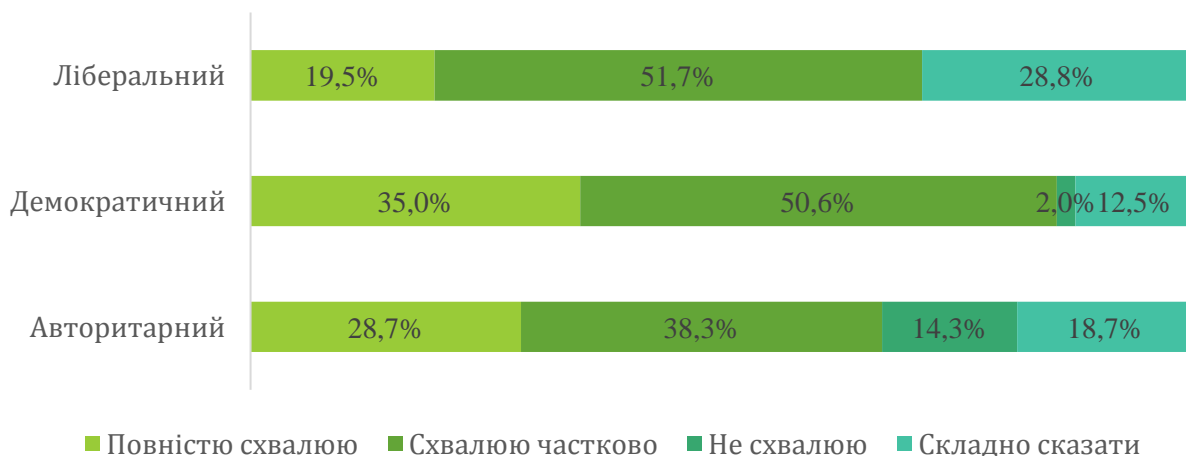

Рис. 48. Розподіл респондентів за стилем взаємодії з учнями та ставленням до нового Державного стандарту початкової освіти, %

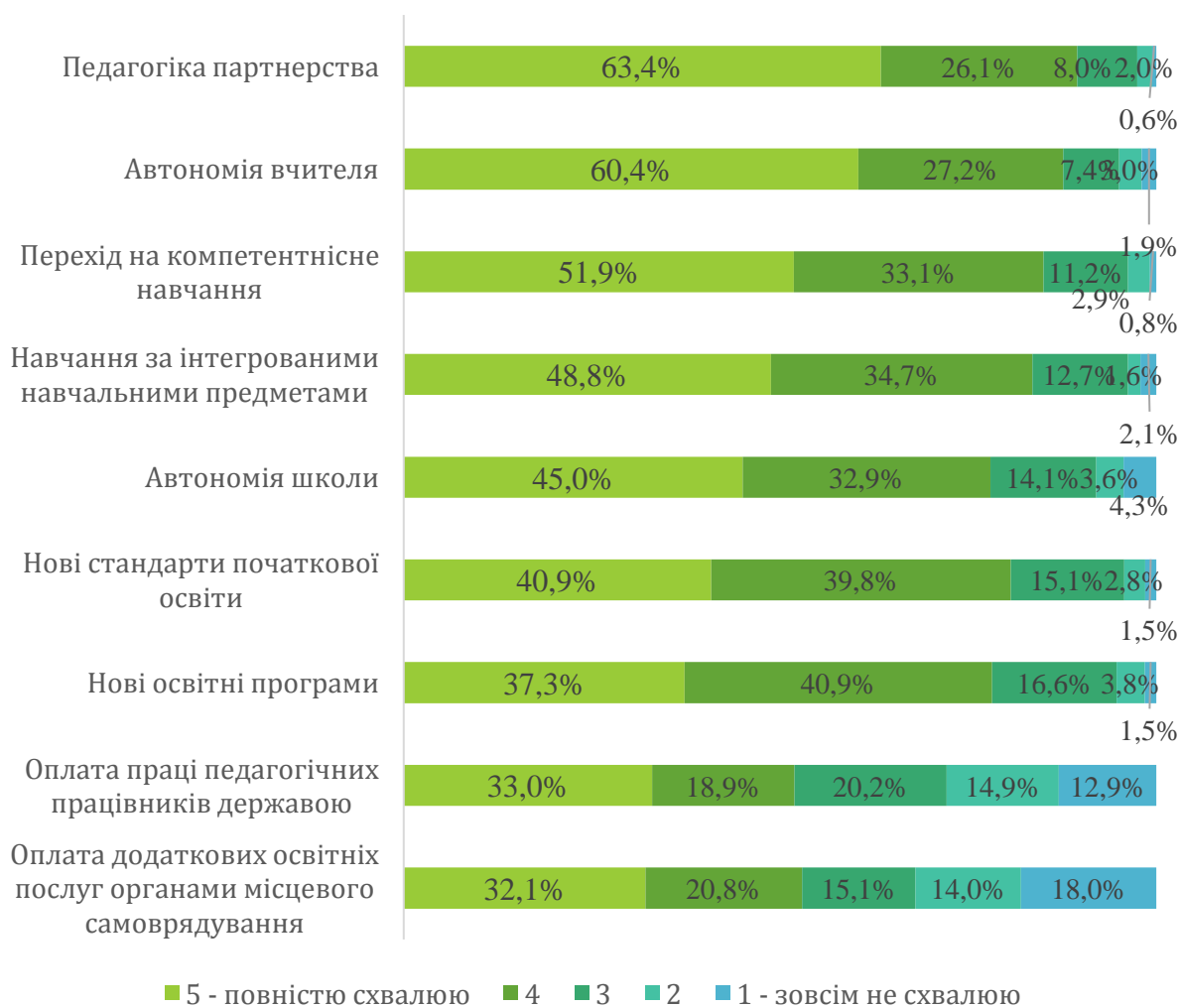

Рис. 49. Ставлення вчителів до інновацій у сучасній українській освіті, %

Таким чином, кожний третій учитель 1 класу повністю схвалює введення нового Держстандарту початкової освіти, серед них найбільше респондентів віком старші за 60 років (49,8 %), зі стажем роботи 20-25 років (41,6 %), які оцінюють свою готовність до викладання за ним як «повністю готовий/ -а» (52,3 %), із демократичним стилем взаємодії з учнями (35 %). Серед запроваджених інновацій найбільше підтримують учителі 1 класів педагогіку партнерства (63,4 %) і автономію вчителя (60,4 %).

Умови для навчання дітей з особливими освітніми потребами

У закладах загальної середньої освіти для забезпечення рівного доступу до якісної освіти створюються умови для навчання всіх учнів. Для дітей з особливими освітніми потребами необхідно створити інклюзивне освітнє середовище. Серед респондентів – учасників дослідження – п'ята частина (21,3 %) констатують, що в їхньому класі навчатимуться діти з особливими освітніми потребами (рис.50). Натомість повністю готова до навчання дітей з особливими освітніми потребами лише третина (35,3 %) опитаних учителів. Позитивним є те, що учителів, які повністю не готові до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, серед опитаних, немає (рис.51). За даними опитування можна зробити висновок, що більше половини (58,1 %) класів пристосовані до навчання дітей з особливими освітніми потребами (рис.52). У 90 % шкіл, які потрапили до вибірки дослідження, є шкільні психологи. У більш ніж половині досліджуваних шкіл є логопед (56,8 %), асистент учителя (56,0 %), спеціальний педагог (53,1 %) (рис.53).

Під час підготовки до нового навчального року, більшість учителів перших класів проходили модулі на навчальній платформі EdEra щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Більш ніж три чверті опитаних (76,7 %) проходили окремий курс «Робота вчителя початкових класів із дітьми з особливими освітніми потребами», а більше дев'яноста відсотків (92,2 %) – модуль 6 «Інклюзивна освіта» (рис.54).

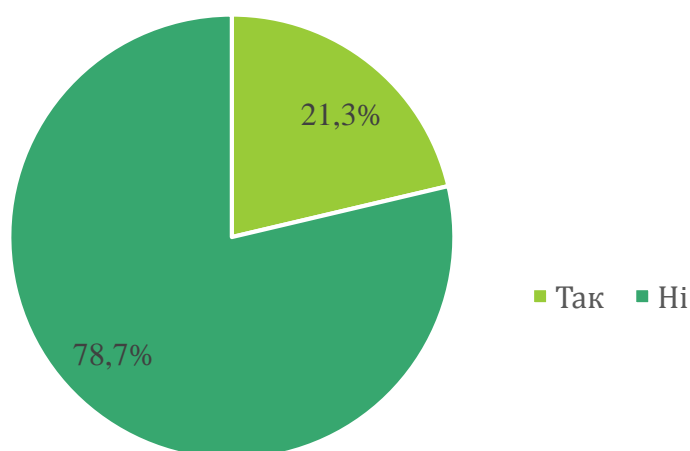

Рис. 50. Розподіл відповідей респондентів щодо наявності у перших класах дітей з особливими освітніми потребами, %

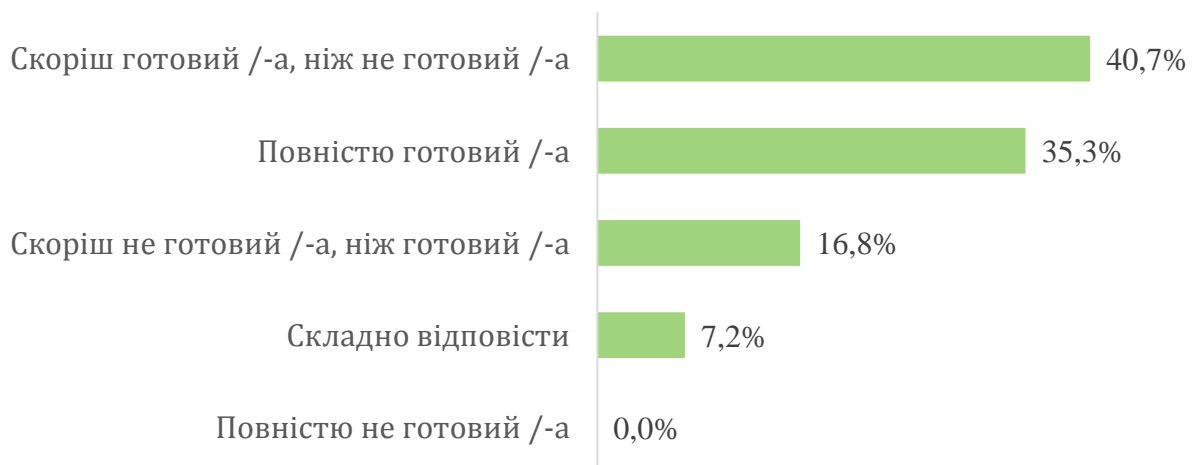

Рис. 51. Розподіл респондентів за ступенем їх готовності до навчання дітей з особливими освітніми потребами, %

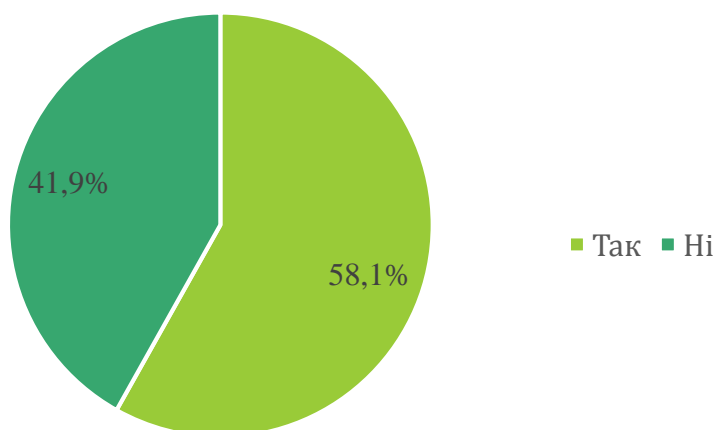

Рис. 52. Розподіл респондентів щодо пристосування класу до навчання дітей з особливими освітніми потребами, %

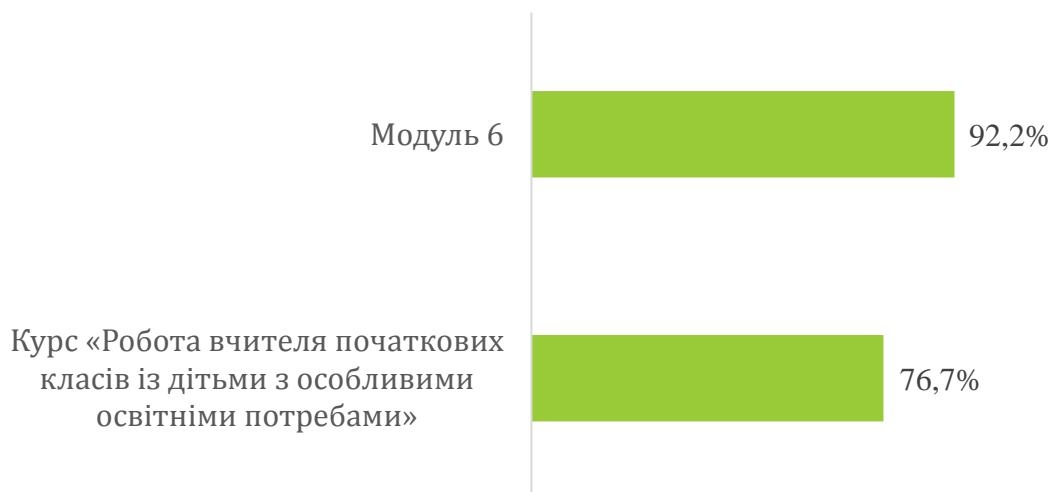

Рис. 53. Розподіл респондентів за проходженням навчальних модулів щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, %

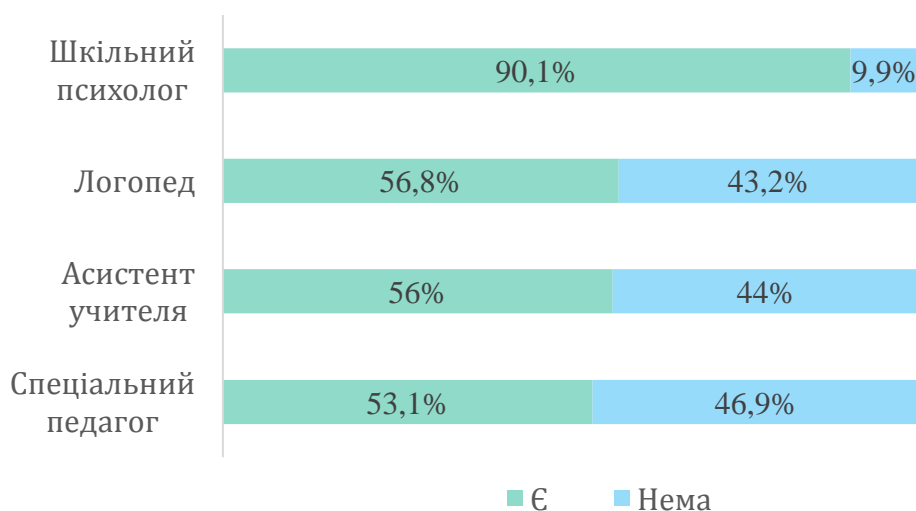

Рис. 54. Розподіл респондентів за наявністю у школі педагогічних працівників для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, %

Заклади загальної середньої освіти частково готові до навчання дітей з особливими освітніми потребами. Незважаючи на те, що лише п'ята частина респондентів дослідження планують прийняти на навчання дітей з особливими освітніми потребами, повністю готова до цього лише третина вчителів. Щодо освітнього середовища, трохи більше половини класів пристосовані для навчання дітей з особливими освітніми потребами. Окрім шкільних психологів, якими забезпечені кожні дев'ять з десяти

досліджуваних шкіл, іншими спеціалістами для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (логопед, асистент учителя, спеціальний педагог) школи забезпечені трохи більше ніж на половину.

Більшість учителів перших класів пройшли курс «Робота вчителя початкових класів із дітьми з особливими освітніми потребами» або модуль 6 «Інклюзивна освіта» на навчальній платформі EdEra щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Висновки

Анкетування проводилось у період з 22.08 до 15.10 2018 р. З генеральної сукупності ($N = 13\,766$) за допомогою стратифікованого випадкового відбору було відібрано 811 закладів загальної середньої освіти для участі в анкетуванні. Опитування пройшли 624 учителі перших класів закладів загальної середньої освіти, гімназій, колегіумів, ліцеїв, навчально-виховних комплексів, спеціалізованих шкіл, спеціальних шкіл. Найменший показник участі учителів у дослідженні – в Івано-Франківській – 43 %, Закарпатській – 46 % та Хмельницькій областях – 47 %. Запланована кількість респондентів була досягнута у Харківській, Донецькій, Рівненській, Запорізькій та Кіровоградській областях.

Середньостатистичний учитель першого класу – учасник опитування – 41-50 річна жінка, викладає більше 25 років у першому класі закладу загальної середньої освіти, у якому є один перший клас, в ньому до 10 учнів, заклад знаходиться у малому селі.

Більшість учителів перших класів (98,2 %) – учасників опитування – пройшли попереднє навчання, з них 37,3 % повністю готові до викладання у новій українській школі на засадах компетентнісного навчання. Більше половини учителів (55,2 %) готові до розробки власних освітніх / модельних навчальних програм. Загалом більшість респондентів мають підготовлені документи (календарно-тематичне планування змісту освітніх галузей (91,4 %), план виховної роботи (90,0 %), план професійного саморозвитку (65,5 %) для успішної і планової діяльності у навчальному році. Попри реформування загальної середньої освіти із зміщенням акцентів на самоосвіту впродовж життя, майже третина (31,6 %) респондентів і надалі впевнена, що роль учителя полягає у наданні учням усього масиву знань, яким вони володіють. Натомість позитивним є те, що більшість (78,1 %) учителів вже розуміють, що їх функція полягає у формуванні компетентної особистості, яка вміє критично мислити й розуміє користь знань для успішної самореалізації.

Респонденти у більшості (90,9 %) погоджуються з тим, що у педагогіці партнерства найбільш ефективним є демократичний стиль взаємодії з першокласниками. Натомість 4,2 % вчителів перших класів вважають авторитарний стиль взаємодії з учнями найефективнішим.

Більшість учителів 97,2 % планують і надалі під час навчання використовувати групові форми навчальної діяльності, в яких головним

дійовим суб'єктом уроку залишається вчитель, тоді як концептуальною складовою НУШ є орієнтація на учня як особистості.

Педагогіка партнерства у більшості учасників опитування асоціюється з діалогом (95,0 %), дискусією (88,9 %) й бесідою (82,2 %) як словесними методами навчання. Натомість в учнів необхідно формувати комунікативні компетентності, що передбачають уміння працювати з текстами, вести полілог.

Більшість учасників опитування позитивно оцінюють ранкові зустрічі для налагодження позитивного емоційного фону (95,5 %) й комунікації між учнями в класі (89,6 %).

Учителі – респонденти дослідження – для планування освітнього процесу готові залучати всіх суб'єктів освітнього поля. Зокрема, батьків опитувані готові залучати до процесу прийняття рішень щодо навчання і розвитку дитини (51,3 %) та процесу організації соціального життя в класі (47,4 %).

Більшість респондентів – учасників дослідження – мають навички роботи зі стандартними комп'ютерними програмами Word (99,4 %) і Power Point (95,7 %), найменше вчителі володіють програмою Smart Notebook (32,1 %). Рівень обізнаності серед учителів з різноманітними інструментами щодо створення навчальних матеріалів суттєво нижчий, а саме: лише трохи більше половини учителів працювали з ментальними картами, а менше двадцяти відсотків – з Glogster: Glogster або Padlet.

Для здійснення комунікації з колегами і батьками більшість (82 %) опитаних мають персональний сайт, який оновлюють один (24,5 %) або кілька разів на місяць (24,3 %).

Освітнє середовище в початковій школі визначається такими тенденціями. Станом на перше вересня серед опитаних спостерігається незначне забезпечення електронним журналом (11 %) і електронним щоденником (7,4 %). Менше десяти відсотків (8,1 %) класів повністю обладнані, а десять відсотків не обладнані для реалізації нового Державного стандарту початкової освіти.

Наборами цеглинок LEGO забезпечені практично всі перші класи (92,6 %).

Серед навчального обладнання найбільше не вистачає математичних планшетів (77,2 %) та навчальних наборів грошових знаків (67,5 %), серед комп'ютерного обладнання та витратних матеріалів до нього – плівки для

ламінування (67 %), офісного паперу (60 %) та мультимедійних проекторів (61,8 %).

У більшості класів (від 88,9 % до 95,5 %) створено освітні осередки, необхідні для реалізації нових підходів до навчання першокласників. Спостерігається брак куточків живої природи для проведення дослідів (55,3 %).

Заклади загальної середньої освіти частково готові до навчання дітей з особливими освітніми потребами. П'ята частина (21,3 %) респондентів дослідження планують прийняти на навчання дітей з особливими освітніми потребами, натомість повністю готова до цього лише третина (35,3 %) вчителів. Щодо освітнього середовища, трохи більше половини класів (58,1 %) пристосовані для навчання дітей з особливими освітніми потребами. Найкраще школи забезпечені шкільними психологами: кожні дев'ять з десяти досліджуваних шкіл. Натомість іншими спеціалістами для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами навчальні заклади забезпечені менше: логопед – 56,8 %, асистент учителя – 56 %, спеціальний педагог – 53,1 %.

Більшість учителів перших класів (76,7 %) пройшли курс «Робота вчителя початкових класів із дітьми з особливими освітніми потребами» або модуль 6 «Інклюзивна освіта» (92,2 %) на навчальній платформі EdEra щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Учителі при формуванні тематичного планування надають перевагу Модельній навчальній програмі, затвердженій МОН України (94,1 %), самостійно розробленим темам (30 %), темам, запропонованим дітьми та їхніми батьками (30 %). Планують використовувати рекомендації навчально-педагогічного проекту «Інтелект» і освітнього проекту «На крилах успіху».

До використання інноваційних прийомів навчання готові 95,5 % педагогів. Серед прийомів інноваційної діяльності в учителів початкової школи популярними є ігрові технології – 17,8 % й інтерактивні прийоми навчання – 15,4 %.

Кожний третій учитель 1 класу повністю схвалює введення нового Держстандарту початкової освіти.

Ставлення учителів – учасників анкетування – до введення нового Державного стандарту початкової освіти залежить від віку: серед тих, хто старший за 60 років схвально ставляться 49,8 %; натомість серед учителів 26-30 років схвально оцінюють новий Держстандарт 29,9 %. Повністю

схвалюють введення Держстандарту 35 % учителів, які найбільш ефективним стилем взаємодії вважають демократичний; 14,3 % педагогів з авторитарним стилем не схвалюють; натомість 28,8 % учителів із ліберальним стилем взаємодії з учнями відповіли «складно сказати», чи схвалюють вони чи не схвалюють.

Близько половини вчителів найбільш ефективним способом оцінювання навчальних досягнень учнів у 1 класі вважають вербальну характеристику, 37,1 % респондентів – формувальне оцінювання. На думку 9 % педагогів, у 1 класі не потрібно оцінювати учнів. Найменш ефективний спосіб оцінювання – це оцінювання за рівнями або в балах. Понад 20 % педагогів «зовсім не готові» використовувати як власноруч розроблені критерії оцінювання, так і власноруч розроблені оціночні шкали.